

عمليات

بيت المقدس

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عملیات بیت المقدس

نویسنده:

مرکز مطالعات و تحقیقات سپاه

ناشر چاپی:

مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۷	عملیات بیت المقدس: آزادی خرمشهر
۷	مشخصات کتاب
۷	اشاره
۱۶	مقدمه
۱۸	شناسنامه عملیات
۲۰	عملیات بیت المقدس
۲۰	اشاره
۲۱	علل انتخاب منطقه
۲۲	موقعیت منطقه
۲۲	وضعیت دشمن
۲۴	طرح عملیات
۲۴	اشاره
۲۵	اهداف و مأموریت
۲۶	سازمان رزم
۲۷	طرح مانور
۲۷	اشاره
۲۸	قرارگاه قدس (محور شمالی)
۲۸	قرارگاه فتح (محور میانی)
۲۸	قرارگاه نصر (محور جنوبی)
۳۰	شرح عملیات
۳۰	اشاره
۳۱	مرحله اول عملیات
۳۱	اشاره

۳۱	پاتک دشمن
۳۲	شب دوم -
۳۲	مرحله دوم عملیات -
۳۲	اشاره -
۳۳	عقب نشینی دشمن -
۳۴	مرحله سوم عملیات -
۳۴	مرحله چهارم عملیات -
۳۵	خسارات و تلفات دشمن -
۳۷	ارزیابی عملیات -
۴۱	بازتاب عملیات -
۵۱	نگرانی امریکا و اتخاذ استراتژی جدید در منطقه -
۵۶	افزایش حمایت کشورهای میانه رو عرب از عراق -
۶۲	راه حل های انتخابی ایران -
۶۷	گزیده ای از پیام امام خمینی به مناسبت فتح خرمشهر -
۶۸	درباره مرکز -

عنوان و نام پدیدآور: عملیات بیت المقدس: آزادی خرمشهر (طراحی، اجرا، نتایج، بازتاب ها، واکنش ها) / مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ.

مشخصات نشر: تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، ۱۳۸۲.

مشخصات ظاهری: ۵۹ ص.: جدول؛ ۲۱×۱۱ س م. + یک نقشه تا شده.

شابک: ۲۰۰۰ ریال: ۹۶۴-۶۳۱۵-۵۰-X؛ ۵۰۰۰ ریال (چاپ چهارم)

یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: ...The battle of bait – al – mugaddas: liberation of Khorramshahr

یادداشت: چاپ دوم.

یادداشت: چاپ چهارم: ۱۳۸۷ (فیا).

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹ – ۱۳۶۷ -- عملیات بیت المقدس.

شناسه افزوده: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی. مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ.

رده بندی کنگره: DSR۱۶۰۷/ب۹ع۸ ۱۳۸۲

رده بندی دیویی: ۹۵۵/۰۸۴۳

شماره کتابشناسی ملی: ۱۱۶۵۷۹۵

ص: ۱

اشاره

پس از اینکه رژیم عراق در استراتژی خود که با هدف کسب پیروزی سریع بر پایه «جنگ محدود و برق آسا» طرح ریزی شده بود با شکست مواجه شد و نتوانست به اهداف اصلی خود از جمله براندازی نظام جمهوری اسلامی ایران و تجزیه خوزستان دست یابد، هدف محدودتری را انتخاب کرد تا با نیل به آن بتواند شرایط خود را به جمهوری اسلامی تحمیل کند. خرمشهر و آبادان که در هجوم سراسری ارتش عراق یکی از محورهای اصلی پیشروی بود، از هفته دوم، اصلی ترین هدف نظامی عراق شد و محور تمرکز قوا و فشار دشمن گردید اما مقاومت و از جان گذشتگی مدافعان خرمشهر اجازه نداد دشمن به راحتی به این هدف دست یابد و در مجموع ۳۴ روز طول کشید تا دشمن خرمشهر را به اشغال خود درآورد. همین دفاع متعهدانه و انقلابی مردم از خرمشهر و در ادامه آن از آبادان، سبب شد که ارتش عراق از حملات مکرر برای اشغال آبادان نتیجه ای کسب نکند و تنها به محاصره آبادان اکتفا کند.

پس از توقیف ارتش عراق تلاش هایی برای آزادی خرمشهر و شکستن محاصره آبادان صورت گرفت؛ از جمله عملیات نصر (۱۶ / ۱۰ / ۱۳۵۹) و عملیات توکل (۲۰ / ۱۰ / ۱۳۵۹) با فرماندهی بنی صدر و به کارگیری نیروی زمینی ارتش اجرا شد، لیکن چون مبتنی بر بینش نظامی کلاسیک و سنتی بود و ارتش عراق از این جنبه برتری داشت، نتیجه ای حاصل نشد. پس از عزل بنی صدر از فرماندهی کل قوا که زمینه رشد تفکر انقلابی و اتخاذ تدابیر جدید و بروز تحول و ابتکار عمل در طرح ریزی و اقدامات

نظامی هموار شد و امکان هماهنگی سپاه و ارتش و نزدیکی این دو سازمان میسر گردید، تحولی عظیم در مرحله جدید جنگ به وجود آمد، طوری که در سال دوم جنگ طی ۹ ماه، چهار عملیات بزرگ با موفقیت به اجرا درآمد و در جریان آن ۸۶۰۰ کیلومتر مربع از مناطق اشغالی آزاد شد و در پی آن دشمن ناچار به تخلیه ۲۵۰۰ کیلومتر مربع دیگر از مناطق اشغالی گردید.

چهارمین و بزرگ ترین عملیات از سلسله عملیات آزاد سازی مناطق اشغالی، عملیات بیت المقدس بود که با اجرای آن بیش از ۵۰۰۰ کیلومتر مربع از مناطق اشغالی آزاد شد و تحول سیاسی و نظامی عظیمی به نفع جمهوری اسلامی پدید آمد.

در این دفتر که به مناسبت سالگرد آزادی خرمشهر منتشر می شود، تجزیه و تحلیل نظامی و سیاسی عملیات بیت المقدس، و نتایج آن به نگارش درآمده است. گفتنی است که این جزوه بخش پایانی کتاب «جنگ، بازیابی ثبات» نوشته محمد درودیان با مختصر اصلاحاتی است که برای سهولت آگاهی علاقه مندان از جریان عملیات بیت المقدس و آزادی خرمشهر، به این صورت انتشار می یابد.

مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ

۱۳۸۲

ص: ۱۱

شناسنامه عملیات

نام عملیات: بیت المقدس.

رمز: یا علی بن ابی طالب (ع)

منطقه: غرب رودخانه کارون و شهرستان خرمشهر.

مدت: ۱۰ / ۲ تا ۳ / ۳ / ۱۳۶۱.

هدف: آزاد سازی شهرهای خرمشهر و هویزه و جاده اهواز - خرمشهر؛ خارج ساختن شهرهای اهواز، حمیدیه، و سوسنگرد و نیز جاده اهواز - آبادان از برد توپخانه دشمن؛ تأمین مرز بین المللی.

سازمان عمل کننده: سپاه پاسداران و ارتش جمهوری اسلامی.

مرحله اول عملیات: عملیات در بامداد ۱۰ / ۲ / ۱۳۶۱ با سه قرارگاه عملیاتی قدس، فتح و نصر به فرماندهی قرارگاه مرکزی کربلا آغاز شد و رزمندگان با عبور از کارون موفق شدند به جاده اهواز - خرمشهر دست یابند.

مرحله دوم عملیات: در این مرحله که در ساعت ۲۲:۳۰ روز ۱۶ / ۲ / ۱۳۶۱ آغاز شد، رزمندگان قرارگاه های فتح و نصر در محور حسینیه به نوار مرزی رسیدند. بنابراین دشمن مجبور شد از هویزه و جفیر عقب نشینی کند.

مرحله سوم عملیات: مرحله سوم در ساعت ۲۲ روز ۱۹ / ۲ / ۱۳۶۱ آغاز شد و هر چند تلفات و خسارات سنگین بر دشمن وارد آمد، لیکن هوشیاری و تمرکز نیروهای عراق در خطوط پدافندی، موجب شد رزمندگان نتوانند به اهداف تعیین شده دست یابند.

ص: ۱۲

مرحله چهارم عملیات: در این مرحله از عملیات که با سه قرارگاه عملیاتی فتح، و نصر در ساعت ۲۲:۳۰ روز ۱ / ۳ / ۱۳۶۱ آغاز شد، نیروهای عمل کننده موفق شدند پس از محاصره خرمشهر و اسیر کردن نیروهای دشمن، این شهر را در ساعت ۱۱ صبح ۳ / ۳ / ۱۳۶۱ (پس از ۵۷۵ روز اشغال) آزاد کنند.

شهیدان و مجروحان: موفقیت این عملیات حاصل فداکاری همه رزمندگان شرکت کننده به خصوص ایستادگی و از جان گذشتگی حدود ۶۰۰۰ شهید و ۲۴۰۰۰ مجروح می باشد.

نتایج:

دستیابی به کلیه اهداف عملیات

وسعت منطقه آزاد شده: ۵۳۸۰ کیلومتر مربع

تلفات عراق: ۱۶۰۰۰ کشته و مجروح، ۱۹۰۰۰ اسیر

انهدام تجهیزات دشمن: حدود ۵۵۰ تانک و نفربر، ۵۳ هواپیما، ۵۰ خودرو، ۳ هلی کوپتر و...

غنایم: حدود ۵۰ تانک و نفربر، ۳۰۰ خودرو، ۳۰ قبضه توپ و...

ص: ۱۳

تلاش برای طرح ریزی و اجرای عملیات بیت المقدس در موقعیت بسیار حساسی انجام شد؛ وضعیت داخلی کشور با انهدام بقایای ضد انقلاب به تدریج رو به بهبودی و ثبات پیش می رفت. اوضاع منطقه نیز به دلیل نگرانی آمریکا از نتایج ناشی از پیروزی ایران بر عراق، به گونه ای آشکار ملتهب بود، ضمن این که مناسبات اعراب و اسرائیل با آمادگی اسرائیل برای تهاجم به جنوب لبنان، در وضعیت حساسی قرار داشت. در چنین موقعیتی، بی گمان، نتیجه عملیات بیت المقدس برای ایران، منطقه و عراق بسیار سرنوشت ساز و تعیین کننده بود، لذا سرعت عمل در اجرای این عملیات برای ایران بسیار با اهمیت بود و نقش مؤثری داشت.

زمینه اجرای عملیات بیت المقدس متأثر از نتایج سلسله عملیات های پیشین بود که با شکستن حصر آبادان آغاز شد و پس از آن نیز ادامه یافت.

این نتایج عبارت بودند از:

- ۱- انهدام بخش وسیعی از نیروی زمینی دشمن.
- ۲- آزادسازی بخش مهمی از مناطق اشغالی در منطقه جنوب کشور.
- ۳- آزادسازی نیروهای پدافندی خودی از مناطق اشغالی.
- ۴- افزایش توانایی نیروهای خودی در طرح ریزی و اجرای عملیات.
- ۵- افزایش تسلط اطلاعاتی بر دشمن.

پس از آزادسازی مناطق غرب رودخانه کرخه در عملیات فتح المبین، منطقه عمومی غرب رودخانه کارون یعنی آخرین منطقه اشغالی جبهه ی جنوب که همچنان در دست دشمن قرار داشت، در روند سلسله عملیات های آزادسازی مناطق اشغالی قرار گرفت. بر خلاف گذشته که در زمینه انتخاب منطقه برای عملیات گاهی بین فرماندهان نظامی اختلاف نظر به وجود می آمد، در مورد این منطقه اتفاق نظر کاملی وجود داشت، به همین دلیل، بلافاصله پس از اتمام عملیات فتح المبین مقدمات اجرای عملیات بیت المقدس فراهم شد.

در اجرای عملیات جدید از آن جهت بر سرعت عمل تأکید می شد، که دشمن اطمینان داشت آزادسازی این منطقه هدف عملیات بعدی جمهوری اسلامی است، لذا سهل انگاری در این امر، افزایش آمادگی دشمن و دشوارتر شدن کار نیروهای خودی برای رسیدن به اهداف را در پی داشت. ضمن این که دشمن از مدت ها پیش بر اقدامات پدافندی خود در این منطقه افزوده بود.

با آن که فرماندهان نظامی، منطقه غرب کارون را برای عملیات انتخاب کرده بودند، ولی هنوز نگرانی هایی وجود داشت؛ فرمانده کل سپاه در این باره گفت:

«همچنان، از نظر تاکتیکی، این نگرانی وجود داشت که (آیا) دشمن در پشت جاده اهواز - خرمشهر در مقابل ایستگاه حسینه از چه موقعیتی به لحاظ استحکامات و استعداد برخوردار است؟ غلبه بر این نگرانی با به دست آوردن اطلاعات از عمق [منطقه استقرار] دشمن و همچنین پیدا کردن یک منطقه استراتژیکی - عملیاتی که کلید منطقه بود برطرف شد. منطقه جنوب کوشک تا شمال ایستگاه حسینه قلب منطقه بود که با تسلط بر این منطقه، می توانستیم برای دشمن مشکل ایجاد کنیم. در این منطقه لشکر ۳ به عنوان احتیاط، لشکر ۱۱ و تیپ ۴۸ در خرمشهر و لشکرهای ۵ و ۶ در شمال منطقه بودند. دوگانگی

مأموریت احتیاط های دشمن، ما را از اهمیت منطقه آگاه کرد. ما چنین پیش بینی می کردیم که در صورت دست یابی به این منطقه، می توانیم:

۱- عقبه لشکرهای ۵ و ۶ را تهدید کنیم (منطقه جفیر به منزله تمامی عقبه دشمن محسوب می شد).

۲- پیشروی به سمت بصره را تسهیل کنیم.

۳- از موقعیت سرکوب نسبت به خرمشهر و انجام تک احاطه ای در این منطقه برخوردار شویم» (۱).

موقعیت منطقه

منطقه عمومی جنوب غربی اهواز و غرب رودخانه کارون، در میان چهار مانع طبیعی قرار دارد که به ترتیب از شمال به رودخانه کرخه کور، از جنوب به رودخانه اروند، از شرق به رودخانه کارون و از غرب به هور الهویزه و شط العرب منتهی می شود. زمین این منطقه به لحاظ برخورداری از موانع طبیعی، از چهار سمت به هم پیوسته و به شکل مستطیل می باشد که به دلایلی برای هر دو کشور ایران و عراق از نظر استراتژیکی با ارزش است.

وضعیت دشمن

ارتش عراق تدابیر پدافندی ویژه ای در این منطقه داشت. و نحوه آرایش نیروهای دشمن با توجه به موقعیت زمین به صورت مثلثی بود؛ ضلع شرقی آن به طول حدود ۱۰۰ کیلومتر در امتداد رودخانه کارون از خرمشهر تا آبادی ملیحان، واقع در ۲۰ کیلومتری جنوب غربی اهواز قرار داشت؛ ضلع شمالی آن حدود ۶۰ کیلومتر از ملیحان در امتداد کرانه جنوبی رودخانه کرخه کور، هویزه، رودخانه نیشان تا هور العظیم کشیده شده بود و ضلع بزرگ این مثلث نیز خط مرزی دو کشور از محل تلاقی رودخانه نیشان با هور العظیم تا پاسگاه ژاندارمری «حدود» در کرانه نهر خین به طول ۱۵۰ کیلومتر بود.

تدبیر پدافندی دشمن در ضلع شمالی مثلث که شامل شرق هور العظیم، ساحل رودخانه های نیشان و کرخه و ادامه خط دفاعی در

ص: ۱۶

حوالی آبادان ملیحان و به طرف جنوب تا پادگان حمید می شد، چنین بود: ایجاد استحکامات فشرده، بهره برداری از موانع هور العظیم و مناطق آب گرفتگی، تهیه قدرت آتش بسیار و پیش بینی احتیاطهای قوی برای انهدام رخنه های احتمالی با استقرار دست کم دو لشکر تقویت شده ی ۵ مکانیزه و ۶ زرهی.

اساساً، تدبیر پدافندی دشمن در این منطقه مبتنی بر این باور بود که سمت اصلی تهاجم نیروهای خودی از جاده اهواز - خرمشهر خواهد بود، زیرا - بر پایه ی روش های کلاسیک - وجود این جاده به عنوان عقبه مطمئن، بهترین راه کار شناخته می شد. بنابراین، دشمن علاوه بر استقرار دو لشکر تقویت شده ی ۵ مکانیزه و ۶ زرهی، استحکامات و مواضع بسیاری را با بهره برداری از موانع طبیعی ایجاد کرده بود.

تدبیر پدافندی عراق در ضلع شرقی منطقه، در امتداد رودخانه کارون - با توجه به ناآگاهی دشمن از سمت اصلی تک نیروهای خودی - بسیار ضعیف بود و تنها در برخی از نقاط مواضعی را به وجود آورده و با اتکا به یگان های سبک تأمینی و پوششی، به احتیاطهای متحرک و غیر متحرک بسنده کرده بود. لشکر ۳ زرهی ارتش عراق با استقرار در سه محل جداگانه در غرب جاده اهواز - خرمشهر، وظیفه دفاع را به عهده داشت. فاصله نیروهای تأمینی و پوششی دشمن از ساحل غربی رودخانه کارون سبب شد که نیروهای خودی با تدبیر عملیات عبور از رودخانه، نیروهای دشمن را غافل گیر کنند.

در ضلع جنوبی (منطقه خرمشهر) دشمن در دو سمت شرقی و شمالی آرایش گرفته بود تا هر گونه عملیات عبور از رودخانه در تک جبهه ای به داخل خرمشهر و یا ورود به این شهر از سمت شمال را مهار کند. ایجاد استحکامات در خرمشهر با تخریب ساختمان ها برای جلوگیری از جنگ تن به تن، بخش دیگری از تلاش دشمن به منظور حفظ خرمشهر بود.

استعداد ارتش عراق در این منطقه تا پیش از آغاز عملیات بیت المقدس چنین بود:

- لشکر ۶ زرهی از جنوب رودخانه کرخه تا هویزه

- لشکر ۵ مکانیزه از غرب اهواز تا روستای سید عبود

- لشکر ۱۱ پیاده، از سید عبود تا خرمشهر (تیپ های ۴۸، ۲۲، و ۴۴ از لشکر ۱۱ پیاده، مأمور حفاظت از خرمشهر بودند).

- لشکر ۳ زرهی در شمال خرمشهر

- تیپ ۱۰ زرهی در شرق بصره که در احتیاط قرار داشت. (۱).

برابر اسناد قرارگاه مرکزی کربلا در برآورد کلی، استعداد دشمن به شرح زیر بوده است: (۲).

نیروی پیاده ۳۶۰۰۰ تن؛ نیروی زرهی ۴۱ گردان تانک شامل ۱۴۳۵ دستگاه تانک؛ نیروی مکانیزه ۳۸ گردان شامل ۱۳۳۰ دستگاه نفربر؛ توپخانه ۵۳۰ قبضه توپ.

استعداد و آرایش دشمن نشان می داد که عراق مصمم است با تمام قوا در این منطقه مقاومت کند؛ ضمن این که عمق و عرض زمین منطقه و نبودن ناهمواری، امتیازی برای نیروهای عراقی به شمار می رفت، زیرا با اتکا به یگان های زرهی و مکانیزه، می توانستند در این منطقه به خوبی مانور کنند. با این حال، دشمن با برخی از محدودیت ها رو به رو بود؛ از جمله این که می بایست از سرزمین نسبتاً وسیع و عریضی دفاع می کرد در حالی که از نظر نیروی انسانی دچار کمبود بود. دشمن، قوای خود را به تناسب نقاط استراتژیک، حیاتی و مهم جفیر و خرمشهر، متمرکز کرده و در تدبیر پدافندی خود بیش از همه، به حفظ خرمشهر و بصره اهمیت داده بود.

طرح عملیات

اشاره

طرح ریزی عملیات بیت المقدس با توجه به تفاوت های آشکار زمین این منطقه با سایر مناطق عملیاتی، به ویژه منطقه عملیاتی فتح المبین، از پیچیدگی و دشواری های نسبتاً زیادی برخوردار بود.

ص: ۱۸

۱-۳. در کتاب دفاع مقدس از انتشارات نیروی زمین ارتش جمهوری اسلامی، لشکر ۹ زرهی، تیپ گارد جمهوری، تیپ های نیروی مخصوص و بیش از ده تیپ دیگر به عنوان استعداد دشمن در این منطقه ذکر شده است.

۲-۳. در کتاب دفاع مقدس از انتشارات نیروی زمین ارتش جمهوری اسلامی، لشکر ۹ زرهی، تیپ گارد جمهوری، تیپ های نیروی مخصوص و بیش از ده تیپ دیگر به عنوان استعداد دشمن در این منطقه ذکر شده است.

اشاره شد که «نبودن عارضه و ناهمواری در زمین منطقه» امتیازی برای دشمن بود، زیرا یگان های زرهی و مکانیزه دشمن در این منطقه به خوبی می توانستند مانور کنند. همچنین، وسعت منطقه سه برابر منطقه عملیاتی فتح المبین بود و این علاوه بر اینکه ضرورت افزایش نیروهای خودی را ایجاب می کرد، برای طرح ریزی و هدایت نیروها نیز مستلزم برخورداری از توانی ویژه و پیچیدگی خاصی بود؛ به خصوص این که مهم ترین ویژگی عملیات بیت المقدس، طرح ریزی عملیات برای عبور نیروها از رودخانه بود.

اهداف و مأموریت

از دیدگاه نظامی، اهداف عملیات بیت المقدس شامل انهدام نیروهای دشمن و آزادسازی سرزمین های اشغالی در غرب رودخانه کارون و نیز تهدید بصره به منظور وارد ساختن عراق به پرداخت خسارت های جنگ بود. در این میان، آزاد سازی خرمشهر از نظر استراتژیکی و سیاسی اهمیت ویژه ای داشت. افزون بر این، خارج کردن شهرهای اهواز، حمیدیه، سوسنگرد و جاده اهواز - آبادان از برد توپخانه دوربرد دشمن، ترمیم مرز بین المللی و آزاد کردن جاده مواصلاتی اهواز - خرمشهر بخش های دیگری از اهداف عملیات بود. مأموریت ابلاغ شده از قرارگاه مرکزی کربلا به شرح زیر بود:

«نیروهای مسلح جمهوری اسلامی متشکل از سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی مأموریت دارند که در ساعت «س» روز «ر» در منطقه عمومی عمومی جنوب رودخانه کرخه و غرب رودخانه کارون تک نموده و ضمن انهدام نیروهای موجود دشمن و آزادسازی شهرهای خرمشهر و هویزه، خط مرز بین المللی را تأمین نموده و از حمله مجدد احتمالی به کشور اسلامی جلوگیری نمایند» (۱).

ص: ۱۹

نکته مهم در سازمان رزم این عملیات همکاری نزدیک سپاه و ارتش بود که در طول دوران جنگ نظیر نداشت.

یگان های سپاه که در این عملیات شرکت داشتند عبارت بودند از:

تیپ بیت المقدس، تیپ ۲۷ محمد رسول الله (ص)

تیپ ۷ ولی عصر (عج)، تیپ ۳۰ زرهی

تیپ ۸ نجف اشرف، تیپ ۳۱ عاشورا

تیپ ۱۴ امام حسین (ع)، تیپ ۳۷ نور

تیپ ۲۱ امام رضا (ع)، تیپ ۴۱ ثارالله

تیپ ۳۲ بدر، تیپ ۴۶ فجر

تیپ ۲۵ کربلا

استعداد هر یگان سپاه بالغ بر ۷ تا ۱۰ گردان نیرو بود. مجموع استعداد نیروهای سپاه تا پیش از شروع عملیات، بین ۸۵ تا ۹۵ گردان پیاده و چهار گردان زرهی بود که با آغاز عملیات به ۱۰۰ گردان پیاده و زرهی رسید.

یگان های ارتش که در این عملیات شرکت داشتند عبارت بودند از:

لشکر ۱۶ زرهی، تیپ ۳۷ زرهی

لشکر ۲۱ پیاده، تیپ ۵۵ هوابرد

لشکر ۹۲ زرهی، تیپ ۵۸ ذوالفقار

تیپ ۲۳ نوهده، تیپ ۳ پیاده از لشکر ۷۷

مجموع استعداد نیروهای ارتش بالغ بر ۲۴ گردان زرهی و مکانیزه و ۱۴ تا ۱۵ گردان پیاده بود.

با توجه به موقعیت زمین منطقه و نحوه استقرار دشمن، نیروهای ارتش و سپاه در پی بررسی های جداگانه دو راه کار پیشنهاد کردند که متأثر از دو بینش متفاوت بود. بنا به نظر فرماندهان ارتش، اتکا به جاده اهواز - خرمشهر و تهاجم از شمال به جنوب، بهترین راه کار برای اجرای عملیات بود به ویژه این که ارتش در عملیات ۱۶ دی ماه، موسوم به هویزه - تنومه که هدف آن استقرار در ساحل غربی رودخانه شط العرب بود، همین راه کار را انتخاب کرده بود. در این طرح عملیات عبور از رودخانه کارون - به صورت بسیار محدود - در منطقه فارسیات، تنها به عنوان تلاش پشتیبانی در نظر گرفته شده بود.

راه کار دوم، عبور از رودخانه کارون به عنوان تلاش اصلی بود که فرماندهان سپاه پیشنهاد کردند. این پیشنهاد را فرمانده کل سپاه (محسن رضایی) مطرح کرد. وی بر این باور بود که در صورت عبور از رودخانه کارون و تصرف منطقه حسینی، نیروهای خودی بر نقطه سرکوب منطقه مسلط خواهند شد و موقعیت دشمن در جبهه شمالی، در خرمشهر و در شرق بصره متزلزل می شود. مهم ترین ویژگی مثبت این طرح، غافل گیر کردن نیروهای دشمن نسبت به سمت تک و عدم استقرار آنها در مواضع بود، ضمن این که نیروهای خودی نیز بر خلاف آرایش دشمن وارد زمین منطقه می شدند و سریع تر به اهداف خود به ویژه خرمشهر می رسیدند. بر اساس این طرح، عقبه های لشکرهای ۵ و ۶ ارتش عراق نیز تهدید می شد. با توجه به ویژگی های مثبت این طرح، سرانجام پیشنهاد سپاه پذیرفته شد.

بنابر طرح مانور نهایی، سه قرارگاه قدس، فتح و نصر در سه محور، اجرای عملیات را به عهده داشتند که مأموریت و سازمان هر یک به شرح زیر بود:

قرارگاه قدس (محور شمالی)

این قرارگاه که در محور شمالی مأموریت داشت تا با تهاجم به خاکریزهای مقدم دشمن در جنوب رودخانه کرخه و تصرف سرپل مناسب در آن جا (جنوب رودخانه)، دشمن را همچنان در گیر نگاه دارد تا قرارگاه های نصر و فتح به سمت اهداف خود پیشروی کنند. قرارگاه قدس چهار تیپ مستقل از سپاه پاسداران و یک لشکر و یک تیپ مستقل از ارتش را زیر امر خود داشت که یگان های سپاه و ارتش به صورت ادغامی و در پنج محور کلی شامل قدس ۱، ۲، ۳، ۴، و ۵ عمل می کردند.

قرارگاه فتح (محور میانی)

این قرارگاه در جبهه میانی مأموریت داشت با عبور از رودخانه کارون در غرب این رودخانه، سرپلی تصرف کرده و در خیز اول خود، تا جاده اهواز - خرمشهر پیشروی کند و در مراحل بعدی عملیات، به منظور تأمین مرز، تک خود را ادامه دهد. قرارگاه فتح، سه تیپ مستقل از سپاه و یک لشکر و دو تیپ از نیروی زمینی ارتش را زیر امر خود داشت که این یگان ها به صورت ادغامی و در چهار محور کلی شامل فتح ۱، ۲، ۳، و ۴ عمل می کردند.

قرارگاه نصر (محور جنوبی)

این قرارگاه در محور جنوبی و در جناح چپ قرارگاه فتح، مأموریت داشت تا از رودخانه کارون عبور کرده و سرپلی را تصرف و تأمین کند و بنا به دستور، به پیشروی خود ادامه داده و ضمن انهدام دشمن و تأمین شهر خرمشهر و مرز، جناح چپ عملیات را پوشش دهد. قرارگاه نصر، چهار تیپ مستقل از سپاه پاسداران و یک لشکر و یک تیپ از ارتش را تحت امر خود داشت که این یگان ها به صورت ادغامی و در پنج محور کلی شامل نصر ۱، ۲، ۳، ۴ و ۵ عمل می کردند.

مأموریت خاص هر یک از قرارگاه های سه گانه در ترکیب کلی، تأمین

اهداف مورد نظر را تسهیل می کرد. قرارگاه قدس پس از درهم شکستن مواضع و استحکامات دشمن در محور شمالی، مأموریت داشت نیروهای دشمن را درگیر نگه دارد؛ موفقیت در اجرای این امر منجر به موفقیت دو قرارگاه فتح و نصر می شد. قرارگاه فتح پس از اجرای عملیات عبور از رودخانه به عنوان مهم ترین و دشوارترین اقدام عملیاتی، می بایست با ۱۵ تا ۲۰ کیلومتر پیشروی در عمق، سرپل وسیع و گسترده ای را تصرف و تأمین می کرد. موفقیت قرارگاه فتح در این عملیات موفقیت دشمن را در کل منطقه متزلزل می کرد. همچنین، قرارگاه نصر مأموریت داشت با عبور از رودخانه کارون و تأمین جناح چپ عملیات، از منطقه شمالی شرقی وارد خرمشهر شود.

پیچیدگی و دشواری عملیات، ضرورت مرحله بندی آن را ایجاب می کرد؛ لذا برای اجرای عملیات مراحل زیر در نظر گرفته شد:

۱- تهاجم قرارگاه قدس به خاکریز اول دشمن - برای درگیر کردن دشمن - هم زمان با عبور قرارگاه های نصر و فتح از رودخانه و پیشروی تا جاده اهواز - خرمشهر به منظور تأمین سرپل.

۲- پس از تأمین سرپل، قرارگاه های فتح و نصر می بایست با ادامه پیشروی، مرز را تأمین و خرمشهر را آزاد می کردند.

۳- ادامه تک برای تأمین ساحل شرقی اروند رود و پدافند در این منطقه.

نظر به دشواری های عملیات عبور از رودخانه که برای نخستین بار در جنگ انجام می گرفت، و عدم درک دشمن از توانایی ایران برای اجرای این عملیات، احتمال غافل گیری دشمن در تاکتیک عملیات و در نتیجه، احتمال پیروزی نیروهای خودی را افزایش می داد. ضمن این که نیروهای خودی با اتکا به این تاکتیک «جناح دشمن» را مورد حمله قرار می دادند که این اقدام بر آسیب پذیری دشمن می افزود.

در عین حال، با توجه به عملیات عبور از رودخانه، «پذیرش خطر» برای تصمیم گیری لازم بود زیرا در صورت آمادگی دشمن و تهاجم آنها به

نیروهای خودی، خسارت هایی که به خودی وارد می شد بیشتر به یک مصیبت قابل تشبیه بود تا چیز دیگر.

برابر این طرح که «طرح عملیاتی کربلای ۳» نام داشت، نیروی هوایی و هوانیروز ارتش پشتیبانی عملیات را بر عهده داشتند. نقش برادران جهاد سازندگی نیز در این زمینه بسیار مهم بود.

شرح عملیات

اشاره

سرعت عمل نیروها برای کسب آمادگی لازم و فراهم سازی مقدمات اجرای عملیات بیت المقدس، همچنان از ضروریات کار به شمار می رفت، زیرا با توجه به افزایش جابه جایی ها و نقل و انتقالات نیروهای خودی در غرب رودخانه کارون و استقرار آنها در ساحل این رودخانه، احتمال هوشیاری دشمن وجود داشت. به همین دلیل، برخی پیشنهاد می کردند که پیش از آغاز عملیات، نیروهای خودی در ساحل رودخانه کارون به سرپل گیری اقدام کنند. (۱).

بدین ترتیب، پس از اقدامات و تلاش هایی که در کمتر از یک ماه انجام شد، در ساعت ۳ بامداد روز ۱۰ اردیبهشت ۱۳۶۱، عملیات بیت المقدس با رمز «یا علی بن ابی طالب (ع)» آغاز شد. نخستین خبر درگیری با دشمن، ۵۵ دقیقه بعد از نیمه شب به قرارگاه رسید و تا سه ساعت پس از آن، به تدریج تمام یگان های خودی با دشمن درگیر شدند.

پیشروی سریع نیروها در محور قرارگاه فتح، ابهام موجود را در مورد هوشیاری دشمن، به ویژه در این محور، برطرف کرد و مشخص شد که دشمن از سمت اصلی تک غافل بوده است.

ص: ۲۴

۱-۵. متأسفانه در جزوه «نقد کتاب از خونین شهر تا خرمشهر» - از انتشارات اداره آموزش ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی - بدون توجه به این ظرافت ها، برای مخدوش کردن اصل تاکتیک عبور از رودخانه و پیشنهاد سپاه، بر این موضوع تأکید شده است که «برادران سپاه سه سرپل گیری محدود اعتقاد داشتند» حال آن که از همان آغاز و برابر گزارش جلسات بحث مانور که نوارهای آن در مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ موجود است، فرماندهی کل سپاه، عملیات عبور از رودخانه را تلاش اصلی خوانده و تصرف سرپل وسیع را مورد تأکید قرار می داد. تصرف سرپل کوچک تنها بر اساس این نگرانی مطرح می شد که در صورت هوشیاری دشمن و چسبیدن نیروهایش به کناره های رودخانه کارون، راه کار عملیات بسته خواهد شد، لذا بهتر بود، هر چه زودتر سرپلی کوچک تصرف شود.

اشاره

در این مرحله، یگان های قرارگاه قدس با دشمن درگیر شدند، اما تنها در محور قدس ۴ موفق به عبور از مواضع دشمن و تصرف سرپل در جنوب رودخانه کرخه شدند. یگان های قرارگاه فتح نیز توانستند به آسانی به جاده اهواز - خرمشهر رسیده و در آنجا مستقر شوند و تنها در الحاق با قرارگاه نصر دچار مشکلاتی شدند. در محور قرارگاه نصر، با وجود پیشروی برخی یگان ها، به دلیل ناهماهنگی در پیشروی و عوامل دیگر، درگیری به روز کشیده شد و یگان های این قرارگاه موفق به تأمین اهداف خود نشدند. عدم الحاق در محور قرارگاه نصر و افزایش فشار دشمن سبب شد تا کل منطقه متصرفه در محدوده ی قرارگاه نصر تهدید شود.

در پایان روز اول عملیات، وضعیت کلی نیروهای خودی به این شرح بود: قرارگاه های نصر و فتح، سرپلی به وسعت ۸۰۰ کیلومتر مربع را به تصرف درآورده و قرارگاه قدس از پنج محور خود تنها در دو محور موفق به اجرای مأموریت شده بود. با توجه به وسعت منطقه ی سرپل و غفلت دشمن از سمت اصلی تک، تعادل دشمن در این عملیات، به طور اساسی درهم ریخت، به گونه ای که تا پایان عملیات، توانایی مهار اوضاع و به دست گیری ابتکار عمل را نداشت.

پاتک دشمن

عراق پس از آگاهی از سمت اصلی تک و موفقیت نیروهای خودی در مرحله اول عملیات، تلاش های خود را آغاز کرد؛ دشمن ابتدا با فشاری سنگین، سرپل آزاد شده در جنوب رودخانه کرخه در محور قرارگاه قدس را باز پس گرفت. در محور قرارگاه فتح نیز دشمن تلاش کرد، نیروهای خودی را از پشت جاده اهواز - خرمشهر عقب براند، به همین منظور، با استفاده از عدم الحاق بین دو قرارگاه فتح و نصر و با رخنه در این شکاف، فشار سنگینی به نیروهای خودی وارد آورد و سرانجام تیپ های ۷ ولی عصر و ۲۷ حضرت رسول (ص) را وادار به عقب نشینی کرد.

در محور قرارگاه نصر نیز وضعیت بحرانی و نامساعد بود؛ رخنه های موجود به دلیل عدم هماهنگی در پیشروی و انجام نشدن الحاق، موجب تشدید فشار دشمن بر نیروهای خودی شد. بنابر گزارش های موجود، در چنین وضعیتی صدام به نیروهایش فشار بسیاری برای باز پس گیری مواضع آزاد شده وارد می کرد.

با وجود فشار شدید دشمن به ویژه در منطقه سرپل - که با به کارگیری تیپ ۱۰ زرهی آغاز شده بود - نیروهای خودی در بدترین وضعیت و در حالی که فاقد آتش پشتیبانی و مواضع مناسب بودند، به مقاومت خود ادامه دادند و با آن که تانک های دشمن توانستند در مواضع خودی نفوذ کنند، اما رزمندگان، با رشادتی بی نظیر بار دیگر رخنه ها را ترمیم و کل منطقه سرپل را حفظ کردند.

شب دوم

نیروهای خودی به دلیل تصرف و تأمین سرپل، در وضعیت نسبتاً خوبی به سر می بردند، ولی عدم تأمین عقبه و انجام نشدن الحاق به عنوان مهم ترین معضل عملیات موجب نگرانی فرماندهی عملیات شده بود، لذا قرارگاه های فتح و نصر مأموریت یافتند رخنه های موجود در مواضع را ترمیم کنند و قرارگاه قدس نیز موظف شد، مواضع از دست رفته را تصرف کند.

بدین ترتیب، در شب دوم عملیات برخی از رخنه ها ترمیم شد، ولی عملیات باز پس گیری مواضع از دست رفته در محور قرارگاه قدس ناکام ماند و نیروهای این قرارگاه بار دیگر به مواضع قبلی خود عقب نشینی کردند.

مرحله دوم عملیات

اشاره

پس از مرحله اول عملیات که یک هفته طول کشید، برای اجرای مرحله دوم عملیات با توجه به استقرار دشمن در غرب جاده اهواز - خرمشهر، دو راه کار پیش بینی می شد:

۱- ادامه تک به سمت مرز به منظور دسترسی بیشتر به عقبه های نیروهای دشمن و تهدید بصره.

۲- پیشروی به سمت خرمشهر با پیشروی از غرب جاده اهواز - خرمشهر.

به نظر می‌رسید بدون انهدام نیروهای دشمن، تصرف خرمشهر با چرخش به سمت این شهر از روی جاده اهواز - خرمشهر ممکن و عملی نباشد، بنابراین، در اولویت اول می‌بایست، نیروهای دشمن منهدم و مرز تأمین می‌شد، سپس تلاش برای ورود به داخل خرمشهر انجام می‌گرفت. بر همین اساس، در مرحله دوم عملیات، دو قرارگاه نصر و فتح مأموریت یافتند به سمت مرز پیشروی کنند و قرارگاه قدس نیز موظف شد با تظاهر به تک، همچنان دشمن را درگیر نگه دارد.

مرحله دوم عملیات در ساعت ۲۲:۳۰ روز ۱۶ اردیبهشت ۱۳۶۱ با هدف رسیدن به مرز بین المللی و محاصره خرمشهر آغاز شد. نیروهای قرارگاه فتح در آغاز حمله خود به جاده مرزی رسیدند ولی نیروهای قرارگاه نصر زیر فشار شدید دشمن قرار داشتند. پس از روشن شدن هوا، درگیری میان دو طرف ادامه یافت و نیروهای خودی با اتکا به کانالی که خط حد دو قرارگاه فتح و نصر محسوب می‌شد، در برابر پاتک های دشمن مقاومت کردند، که سرانجام، نیروهای دشمن از غرب جاده دست به عقب نشینی زدند.

عقب نشینی دشمن

دشمن در مرحله نخست عملیات، طی ده روز نیروهای بسیاری را وارد منطقه کرد تا مناطق آزاد شده را باز پس گیرد، ولی نتیجه ای نگرفت، به ویژه این که در مرحله دوم عملیات، نیروهای خودی به سهولت به مرز بین المللی رسیده و منطقه را تصرف و تأمین کردند.

در واقع، وضعیت دشمن در این منطقه به دلیل تاکتیک ویژه عملیات و حضور نیرومند قوای نظامی ایران درهم ریخته بود. به عبارت دیگر، دشمن در موقعیتی قرار گرفته بود که توان مقابله مؤثر با نیروهای خودی را نداشت و تداوم این وضعیت می‌توانست علاوه بر انهدام نیرو، بصره را نیز در معرض خطر قرار دهد، به همین دلیل، دشمن تصمیم به عقب نشینی گرفت.

در این حال، عراق برای جلوگیری از فروپاشی یگان هایش، به هنگام عقب نشینی تدبیر خاصی اتخاذ کرد. از سوی دیگر، نیروهای قرارگاه قدس پس از اطلاع از عقب نشینی دشمن از محور شمالی، صبح روز ۱۹ اردیبهشت ۱۳۶۱ پیشروی کرده و دشمن را تعقیب نمودند.

بدین ترتیب، جاده اهواز - خرمشهر که در اشغال دشمن بود، آزاد شد و عقبه نیروهای خودی به جای تکیه بر رودخانه کارون، روی خشکی و با اتصال به اهواز، برقرار شد.

مرحله سوم عملیات

خبرهای رسیده مبنی بر خروج نیروهای عراقی از خرمشهر و افزایش روحیه نیروهای خودی به دلیل پیروزی در عملیات، سبب شد، مرحله سوم عملیات با شتاب بیشتری انجام شود. به نظر می رسد شتاب دشمن در عقب نشینی، به منظور جلوگیری از خسارات و تلفات بیشتر انجام می گرفت، لذا مرحله سوم عملیات با هدف آزادسازی خرمشهر، با به کارگیری دو قرارگاه فتح و نصر، طرح ریزی شد و در ساعت ۲۲ روز ۱۹ اردیبهشت ۱۳۶۱ به اجرا درآمد. حضور پرشمار نیروهای دشمن در منطقه شلمچه و همچنین، خستگی روزافزون نیروهای خودی مانع از پیشروی اساسی در این مرحله شد، لذا نیروهای خودی پس از مقداری پیشروی، در سه کیلومتری شلمچه استقرار یافتند.

گرچه در این مرحله، اهداف مورد نظر به طور کامل تأمین نشد، ولی شمار بسیاری از نیروهای عراقی منهدم شدند و اطلاعاتی نیز از چگونگی آرایش دشمن به دست آمد که مقدمه مرحله چهارم عملیات و فتح خرمشهر بود.

مرحله چهارم عملیات

در پی بازسازی یگان ها و انتقال قرارگاه فجر از منطقه فکه با سازمان دهی جدید، مرحله چهارم عملیات با سازمان سه قرارگاه فتح، فجر و نصر طرح ریزی شد. بر اساس تدبیر جدید، مقرر شد نیروها با مسدود کردن عقبه دشمن از جاده شلمچه و سپس، ورود به داخل شهر، ضمن محاصره

خرمشهر، بخش وسیعی از نیروهای دشمن را منهدم و به محاصره درآوردند.

مرحله چهارم عملیات در ساعت ۲۲:۳۰ روز اول خرداد ۱۳۶۱ آغاز شد. در این مرحله، نیروهای قرارگاه فتح به پلیس راه خرمشهر رسیدند و نیروهای قرارگاه فجر، پل نو را تصرف و به سمت اروندرود پیشروی کردند. در این حال، نیروهای قرارگاه نصر نیز با پیشروی در امتداد مرز و پاک سازی و انهدام دشمن، به سمت جنوب و به سمت نهر خین حرکت کردند. مقاومت عراقی ها به ویژه در پل نو به منظور باز نگه داشتن عقبه نیروهای خود، نتیجه ای در بر نداشت و سرانجام، در سوم خرداد ۱۳۶۱ برخلاف تصور دشمن که در دروازه های شرقی، شمالی و جنوبی در کمین نیروهای خودی بود. رزمندگان اسلام از دروازه های غربی و شمالی و از همان محوری که دشمن وارد خرمشهر شده بود، وارد خرمشهر شده و شهر را آزاد کردند.

خسارات و تلفات دشمن

میزان انهدام یگان های ارتش عراق که در این منطقه عملیاتی مستقر بودند یا پس از شروع عملیات وارد منطقه شدند.

یگان: لشکر ۳ زرهی، میزان انهدام: ۸۰٪، یگان: تیپ ۶۰۲ پیاده، میزان انهدام: ۵۰٪.

یگان: لشکر ۱۱ پیاده، میزان انهدام: ۸۰٪، یگان: تیپ ۴۱۶ پیاده، میزان انهدام: ۵۰٪.

یگان: لشکر ۱۵ پیاده، میزان انهدام: ۸۰٪، یگان: تیپ ۴۱۹ پیاده، میزان انهدام: ۵۰٪.

یگان: لشکر ۹ زرهی، میزان انهدام: ۵۰٪، یگان: تیپ ۱۰ زرهی، میزان انهدام: ۴۰٪.

یگان: لشکر ۱۰ زرهی، میزان انهدام: ۵۰٪، یگان: تیپ ۳۱ نیرو مخصوص، میزان انهدام: ۳۰٪.

یگان: لشکر ۷ پیاده، میزان انهدام: ۴۰٪، یگان: تیپ ۳۲ نیرو مخصوص، میزان انهدام: ۳۰٪.

یگان: لشکر ۵ مکانیزه، میزان انهدام: ۲۰٪، یگان: تیپ ۳۳ نیرو مخصوص، میزان انهدام: ۳۰٪.

یگان: لشکر ۶ زرهی، میزان انهدام: ۲۰٪، یگان: تیپ ۲۳۸ پیاده، میزان انهدام: ۱۰٪.

یگان: لشکر ۱۲ زرهی، میزان انهدام: ۲۰٪، یگان: تیپ ۵۰۱ پیاده، میزان انهدام: ۱۰٪.

یگان: تیپ ۶۰۵ پیاده، میزان انهدام: ۱۰۰٪، یگان: تیپ ۹ گارد مرزی، میزان انهدام: ۱۰٪.

یگان: تیپ ۴۱۷ پیاده، میزان انهدام: ۱۰۰٪، یگان: تیپ ۱۰ گارد مرزی، میزان انهدام: ۱۰٪.

یگان: تیپ ۱۰۹ پیاده، میزان انهدام: ۶۰٪، یگان: تیپ ۲۰ گارد مرزی، میزان انهدام: ۱۰٪.

یگان: تیپ ۶۰۱ پیاده، میزان انهدام: ۵۰٪.

در این عملیات ۱۹۰۰۰ تن از نیروهای عراقی اسیر و ۱۶۰۰۰ تن دیگر کشته یا زخمی شدند. همچنین، ۵۵۰ دستگاه تانک و نفربر، ۵۰ دستگاه خودرو، و ده ها قبضه توپ، ۵۳ فروند هواپیما و سه فروند هلی کوپتر دشمن نیز در این عملیات منهدم شدند.

ارزیابی عملیات

فتح خرمشهر به عنوان بزرگ ترین پیروزی سیاسی - نظامی جمهوری اسلامی ایران در سال دوم جنگ، از اهمیت بسیاری برخوردار بود. در این عملیات، حدود ۵۴۰۰ کیلومتر مربع از سرزمین های اشغالی آزاد شد و دشمن متجاوز برای اجتناب از تلفات بیشتر و حفظ ارتش خود و همچنین حفظ بصره، با سرافکنندگی بسیار، از خاک ایران عقب نشست. در واقع، مقاومت دشمن در خرمشهر، که موجب زمین گیر شدن نیروهای عراقی و در نتیجه، فتح خرمشهر به دست رزمندگان اسلام شد، شکست و هزیمت را برای عراق به ارمغان آورد.

بدون تردید، دشمن با وجود وضعیت نامطلوبی که با آن روبه رو بود به دلیل اهمیت منطقه خرمشهر، تلاش می کرد، این منطقه را به عنوان تنها برگ برنده حفظ کرده و جنگ را آبرومندانه تمام کند، ضمن این که از احتمال سقوط بصره نیز نگران بود. در چنین وضعیتی و به موازات تلاش رزمندگان برای آزاد سازی خرمشهر، دشمن تلاش های مضاعفی را برای آمادگی نیروهای خود جهت حفظ خرمشهر انجام داد؛ به همین دلیل دشمن در این عملیات به لحاظ مکان و تا اندازه ای در مورد زمان هوشیار بود و از این دو جنبه غافل گیر نشد. (۱) به عبارت دیگر، باید دلیل شکست دشمن و پیروزی نیروهای خودی را مورد ارزیابی دقیق قرار داد. سردار غلامعلی رشید در مورد ضرورت ریشه یابی این موضوع می گوید:

«صحنه نبرد در دوران جنگ، میدان تحقق استراتژی طرفین است. باید بپذیریم، یک کشور در شرایط جنگ، بدون خونریزی از اندیشمندان نظامی، متفکران نظامی و رهبران نظامی قادر به اتخاذ و اجرای یک استراتژی موفق نخواهد بود؛ یعنی نمی توانیم بگوییم که در

ص: ۳۰

یک دوره جنگ، بدون دلیل و بدون استراتژی، همین طور موفق شدیم مسلماً این موفقیت ریشه دارد. باید برگردیم، بینیم صاحبان این استراتژی نظامی چه کسانی بودند و چه کسانی آن را انجام دادند؟» (۱).

بدون تردید آزادسازی مناطق اشغالی و فتح خرمشهر نتیجه ی یک استراتژی برتر بود. (۲) پیروزی های پی در پی در عملیات های چهارگانه، در مقایسه با شکست بنی صدر در عملیات های چهارگانه، تنها به دلیل بینش نظامی مبتنی بر حضور نیروهای مردمی و انقلابی در عرصه جنگ و ترکیب مقدس ارتش و سپاه بود. سردار رشید در مورد ویژگی های یک استراتژی موفق که به تدبیر نیروهای انقلابی و مردمی اتخاذ شد، چنین توضیح می دهد:

«در هر استراتژی موفق، سه ویژگی وجود دارد که در استراتژی آزادسازی مناطق اشغالی قابل مشاهده است: ۱- انطباق با واقعیات؛ ۲- به کارگیری کلیه امکانات و مقدرات؛ ۳- شناخت کامل از دشمن.» (۳).

با آزاد سازی مناطق اشغالی و اثبات درستی استراتژی و رفتار و عملکرد ناشی از آن، نقش تعیین کننده سپاه در جنگ تثبیت شد. در واقع، بلوغ و تکامل اندیشه دفاعی سپاه (۴) و توانایی و قدرت نظامی این نیرو با برگزاری نماز شکر رزمندگان اسلام در مسجد جامع خرمشهر، جایگاه و نقش خود را یافت و از این پس، سپاه به عنوان یک سازمان نظامی نیرومند و توانا در سطح ملی نهادینه و مورد شناسایی قرار گرفت. (۵) همچنین سپاه علاوه بر گسترش سازمان رزم، (۶) در ابعاد طرح ریزی و اجرای عملیات نیز قابلیت و برجستگی های خود را نمایان کرد.

ص: ۳۱

۱- ۱۷. آنتونی کردزمن و آبراهام واگنر، درسهایی از جنگ مدرن، جلد دوم: جنگ ایران و عراق، ترجمه حسین یکتا کارشناس مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، ص ۱۴۶ (منتشر نشده).

۲- ۱۳. نوار ضبط شده و موجود در مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ از جلسات مشترک ارتش و سپاه در قرارگاه کربلا، دلالت بر صحت این نظر دارد.

۳- ۱۴. مأخذ ۱، ۱۹ / ۵ / ۱۳۷۴.

۴- ۱۵. همان.

۵- ۱۶. همان.

۶- ۱۷. آنتونی کردزمن و آبراهام واگنر، درسهایی از جنگ مدرن، جلد دوم: جنگ ایران و عراق، ترجمه حسین یکتا کارشناس مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، ص ۱۴۶ (منتشر نشده).

در طراحی مانور عملیات، با توجه به موقعیت زمین منطقه و درکی که از تلاش‌ها، آرایش دفاعی و محل استقرار نیروهای احتیاط دشمن وجود داشت، انتخاب راه کار مناسب با پیشنهاد و تصرف سرپل بزرگ، منجر به تغییر اوضاع به سود ایران شد. فرمانده سپاه پاسداران در این باره توضیح می‌دهد:

«من به برادرها گفتم، بایستی سرپل عمیق بگیرید. علت این که برادران ارتشی ما می‌گفتند که سرپل کوچک بگیریم، (۱) حرف منطقی آنها این بود که ما بایستی یک سرپل داشته باشیم و بعد پل هایمان را نصب کنیم و نیروها را از آن طرف ببریم و آرایش بدهیم. من گفتم نه، باید با سرعت خودمان را به جاده اسفالت اهواز - خرمشهر برسانیم. این حرکت موجب می‌شد تمام قوای دشمن در محاصره قرار بگیرد و موجب نگرانی آنها شود.» (۲).

نشانه‌های موفقیت این حرکت به عنوان ویژگی مانور عملیات، با عقب نشینی لشکرهای ۵ و ۶ ارتش عراق نمایان شد. دشمن با این عقب نشینی، منطقه مقابل قرارگاه قدس را فدای حفظ بصره کرد و پس از آن نیز با افزایش فشار نیروهای خودی، خرمشهر را فدای بصره کرد. بنابراین، فروپاشی دشمن را باید در ویژگی طرح مانور عملیات و سرعت عمل نیروها در عبور از رودخانه و تصرف سرپل بزرگ جست‌وجو کرد، فرمانده سپاه ادامه می‌دهد:

«در حقیقت ما قاطعیت و صلابت را در تصمیم‌گیری دشمن خرد کردیم و این باعث شد که حرکت ما روان شود.» (۳).

با توجه به ادامه جنگ پس از فتح خرمشهر که در وضعیت خاصی انجام گرفت. یکی از مسائل مهمی که نیاز به بررسی دارد، علت توقف ایران در عملیات بیت المقدس در مرزهای بین‌المللی و خودداری نیروها از ادامه‌ی پیشروی به سمت بصره می‌باشد. در واقع، تأخیر در پیشروی به سمت بصره منجر به تحکیم مواضع دشمن و در نهایت ناکامی در عملیات رمضان شد. حال آن که اصل مهم نظامی «استفاده از موفقیت و تعقیب دشمن» ایجاب

ص: ۳۲

۱-۱۳. نوار ضبط شده و موجود در مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ از جلسات مشترک ارتش و سپاه در قرارگاه کربلا، دلالت بر صحت این نظر دارد.

۲-۱۴. مأخذ ۱، ۱۹ / ۵ / ۱۳۷۴.

۳-۱۵. همان.

می کرد، نیروهای ایران در موقعیتی که دشمن از نظر روحی و استحکامات دچار ضعف ضعف و استیصال شده بود، به سمت بصره پیشروی کنند. فرمانده سپاه درباره علت انجام ندادن این امر مهم، مشکلات نظامی را مورد تأکید قرار می دهد:

«حدس می زدیم که ممکن است به سمت بصره برویم، ولی موفق نشویم. علت این که ما از بصره دست کشیدیم، همین فکر بود، اذاً ترجیح دادیم خرمشهر برای ما و بصره برای دشمن باشد.» (۱).

از سوی دیگر، دشمن در آخرین مراحل عملیات به دلیل عدم اطمینان در مورد سمت حرکت نظامی نیروهای ایرانی، تصمیم گرفت، از خرمشهر خارج شود، ولی بصره را حفظ کند، لذا با توجه به اندیشه دفاع از بصره، خرمشهر را از دست داد.

بدین ترتیب، طی ۹ ماه مناطق اشغالی ایران آزاد شد و در این میان، عملیات شکفت انگیز بیت المقدس (فتح خرمشهر) آخرین عملیات از سلسله عملیات های آزادسازی مناطق اشغالی بود که به اجرا درآمد. عراق پیش از این، به دلیل وضعیت سیاسی داخلی ایران و نتایج سلسله عملیات های ناموفقی که در پاییز و زمستان سال ۱۳۵۹ به فرماندهی بنی صدر انجام گرفته بود، از نظر استراتژیکی در غفلت کامل به سر می برد و در واقع، نقطه ثقل تحولات جنگ را نادیده گرفته بود. تا آنجا که بسیاری از مقام های عالی رتبه عراق در طول تابستان ۱۹۸۱ میلادی (۱۳۶۰) کاملاً متقاعد شده بودند که دولت ایران تا پاییز (۱۳۶۰) سقوط خواهد کرد. (۲) ولی پیدایش وضعیت جدید به منزله ی شکست استراتژی عراق مبنی بر «تحمیل صلح با حفظ قلمرو» بود. به همین دلیل، بدیهی بود که دولت عراق با اعلام عقب نشینی از سایر مواضع اشغالی، امکان افزایش حمایت جهانی از خود و در مقابل، فشار بر ایران را برای پایان دادن به این جنگ، فراهم کند.

ص: ۳۳

۱- ۱۶. همان.

۲- ۱۷. آنتونی کردزمن و آبراهام واگنر، درسهایی از جنگ مدرن، جلد دوم: جنگ ایران و عراق، ترجمه حسین یکتا کارشناس مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، ص ۱۴۶ (منتشر نشده).

بن بست نظامی حاکم بر جنگ (۱) که ناشی از ناتوانی نظامی دو کشور ایران و عراق در تغییر موازنه سیاسی - نظامی بود، منجر به شکل گیری و تقویت این نظریه شد که دو طرف درگیر با بهره گیری از قدرت نظامی، توانایی تغییر اوضاع را به سود خود ندارند. با شکل گیری روند آزادسازی مناطق اشغالی و سرانجام، فتح خرمشهر، بار دیگر جنگ ایران و عراق، در کانون توجه جهانیان قرار گرفت.

در این حال، تحلیل محافل کارشناسی، ناظران، شخصیت ها و مقام های رسمی کشورها، در مورد پیدایش روند جدید در جنگ، نمایانگر نوعی غافل گیری و اظهار شگفتی همراه با نگرانی بود. با این حال، همه ی نظرها و تحلیل های ارائه شده بر این نکته تأکید داشتند که پیروزی ایران در عملیات بیت المقدس به عنوان نقطه عطف (۲) می تواند سرنوشت جنگ را تعیین کند. چنان که روزنامه گاردین چاپ انگلیس این روزی را نقطه عطفی در جنگ میان دو کشور دانست (۳) و روزنامه لوموند، چاپ فرانسه نیز بر این مسئله تأکید کرد که «نبرد خرمشهر سرنوشت جنگ را تعیین خواهد کرد» (۴) فایننشال تایمز نیز نوشت:

«خرمشهر به منزله کلید پیروزی جنگ است و خرمشهر تنها سمبل واقعی پیروزی عراق و سمبل مقاومت (۵) سرسختانه نیروهای ایران است.» (۶).

ص: ۳۴

۱- ۵۲. مأخذ ۱۳، به نقل از رادیو آلمان، ۲۳ / ۲ / ۱۳۶۱.

۲- ۵۳. مأخذ ۱۷، به نقل از تلویزیون آلمان، غربی.

۳- ۵۴. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۲۳ / ۲ / ۱۳۶۱، نشریه نشنال بیزینس دیوید، چاپ نیوزلند.

۴- ۵۵. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۱۴ / ۲ / ۱۳۶۱.

۵- ۵۶. وزیر خارجه به وقت فرانسه (کلودشسون) رسماً اعلام کرد: «فرانسه از عراق حمایت می کند.» وی درباره ی ادامه جنگ و ورود ایران به داخل خاک عراق گفت: «در این صورت، ایران به خاک عراق وارد نخواهد شد، بلکه به یک مجموعه وارد می شود.» (خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۱۱ / ۳ / ۱۳۶۱، کانال ۲ تلویزیون فرانسه).

۶- ۵۷. مأخذ ۲۹، خبرگزاری فرانسه به نقل از روزنامه الجمهوریه.

همچنین، یک دیپلمات غربی در بغداد گفت:

«خرمشهر یک جایزه بزرگ است، اگر ایرانی ها آن را پس بگیرند، عراقی ها حرفی برای گفتن خواهند داشت.» (۱).

خبرگزاری آسوشیتدپرس سقوط خرمشهر را شکستی (۲) توهین آمیز و واقعی برای دولت صدام در جنگ ۲۰ ماهه ارزیابی کرد. (۳) رادیو لندن نیز به نقل از کارشناسان، (۴) پیروزی در خرمشهر را به عنوان یکی از بزرگ ترین پیروزی های ایران برشمرد. (۵).

در سایر تحلیل هایی که درباره آثار ناشی از شکست عراق در عملیات بیت المقدس مطرح می شد، به موضوعاتی همچون: «تحقیر ارتش عراق»، «از دست دادن مهم ترین و بزرگ ترین انگیزه عراقی ها» (۶) «در تیررس قرار گرفتن مناطق نفت خیز عراق» (۷) و «توانایی ایران برای پیشروی به مرز و داخل خاک عراق» (۸) اشاره شده است.

درباره ی ریشه یابی علل برتری نظامی ایران بر عراق و دست یابی نیروهای خودی به پیروزی درخشان، روزنامه لوس آنجلس تایمز نوشت:

«استراتژی نظامی ایران بر عراق برتری داشته و ایرانیان حملات خود را با نیروی زیاد بر صفوف عراقی ها در خوزستان وارد آورده اند. علاوه بر آن، ایرانیان دارای ایثار، از خود گذشتگی و میل به شهادت بوده و با شوقی انقلابی برای آزادی سرزمین هایشان می جنگند. در مقابل، سربازان عراقی اعتماد به نفسشان را از ابتدای جنگ از دست داده و...» (۹).

روزنامه واشنگتن پست نیز به نقل از مقام های آمریکایی نوشت:

«مقام های آمریکایی از این که ایران توانسته به فاصله کمی از حمله ماه مارس (فتح المبین) چنین ضربه بزرگی بر عراق وارد آورد، اظهار تعجب نمودند و افزودند که ایران تاکتیک حمله زمینی را به نحو احسن انجام داده است، عملیاتی که عراق هنوز در آن موفق نبوده

ص: ۳۵

۱- ۵۸. مأخذ ۴۱، به نقل از رادیو صدای آزاد ایران، روزنامه زود دویچه سایتونگ چاپ آلمان.

۲- ۵۹. مأخذ ۴۲. به نقل از آسوشیتدپرس.

۳- ۶۰. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه» ۲۳ / ۲ / ۱۳۶۱.

۴- ۶۱. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۳۰ / ۲ / ۱۳۶۱، به نقل از رادیو لندن، ۲۹ / ۲ / ۱۳۶۱.

۵- ۶۲. بعدها، به موازات موقعیت برتر ایران پس از عملیات های خیبر، بدر، فاو و کربلای ۵، اقدامات عراق در حمله به مراکز نفتی و صنعتی ایران و حمله به مردم بی دفاع در شهرها، افزایش یافت.

۶- ۴۶. مأخذ ۲۶.

۷- ۴۷. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۶ / ۳ / ۱۳۶۱ خبرگزاری آسوشیتدپرس.

۸-۴۸. روزنامه اطلاعات، ۸ / ۳ / ۱۳۶۱، ویژه ی جنگ.

۹-۴۹. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه، ۹ / ۳ / ۱۳۶۱.

است. بر طبق محاسبات پنتاگون، تا به حال ایران چهار حمله عظیم داشته است، لیکن این حمله اخیر قاطع ترین آنهاست.» (۱).

این نشریه همچنین با اشاره به شیوه حملات زمینی ایران و تکمیل آن در مراحل مختلف، تأکید کرد که عراقی ها هنوز یارای فراگیری آن را ندارند. خبرگزاری فرانسه نیز به نقل از کارشناسان نظامی خارجی مقیم تهران، با اظهار شگفتی از نحوه هماهنگی عملیات به لحاظ زمانی و مکانی، بیان کرد:

«نیروهای مسلح ایران (ارتش، بسیج، سپاه) ثابت کردند که از یک انسجام بهت آور و غیرمترقب برخوردارند. نیروهای بسیج که تجهیزات نظامی اندک ولی انگیزه های مذهبی عمیقی دارند، عامل تعیین کننده ای را در پیروزی های اخیر ایرانیان تشکیل می دهند.» (۲).

تلویزیون شبکه یک آلمان با تأکید بر نقش پاسداران و بسیجیان در جنگ گفت:

«البته نه این که اسلحه های مدرن شاه بار سنگین این جنگ را به عهده داشته باشد. بلکه بیشتر از همه، پاسداران انقلاب و بسیجیان که توسط پاسداران، بسیار کم تعلیم دیده اند، در این جنگ نقش دارند و در هفته های اخیر سنگرهای عراقی را تسخیر کرده اند.» (۳).

مجله آلمانی اشپیگل نیز «روحیه شهادت طلبی و تعصب» (۴) را عامل پیروزی های اخیر ایران دانست. و مجله پاکستانی مسلم بر «نقش ایمان و قدرت روحی» (۵) تأکید کرد.

در نخستین بررسی های ریشه یابی علل رسیدن ایران به پیروزی سریع، (۶) آنچه بیش از هر عامل دیگری مورد توجه قرار گرفت، موقعیت جدید نظامی ایران و برتری آن بر عراق و در مقابل، وضعیت نامطلوب عراق بود بی گمان، نتایج ناشی از این وضعیت می توانست تأثیرات کاملاً آشکار و تعیین کننده ای را در زمینه سیاسی، در داخل عراق و در سطح منطقه

ص: ۳۶

۱- ۵۰. مأخذ ۱۷.

۲- ۵۱. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۱ / ۳ / ۱۳۶۱، به نقل از مجله نیویورک.

۳- ۵۲. مأخذ ۱۳، به نقل از رادیو آلمان، ۲۳ / ۲ / ۱۳۶۱.

۴- ۵۳. مأخذ ۱۷، به نقل از تلویزیون آلمان، غربی.

۵- ۵۴. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۲۳ / ۲ / ۱۳۶۱، نشریه نشنال بیزینس دیوید، چاپ نیوزلند.

۶- ۵۵. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه» ۱۴ / ۲ / ۱۳۶۱.

داشته باشد. روزنامه الاهرام چاپ مصر به نقل از کارشناسان نظامی، در مورد موقعیت عراق در جهان عرب و تأثیر رخدادهای جنگ بر منطقه، نوشت:

«عراق در دروازه شرقی جهان عرب قرار دارد و نتایج آنچه که در آن منطقه روی می دهد، با سرعتی سرسام آور در سراسر منطقه عربی منعکس خواهد شد.» (۱).

چند روز بعد، همین روزنامه در مقاله ای به قلم سر دبیر خود نوشت:

«شکست عراق نه تنها موجب سقوط دولت و اشغال خاک این کشور خواهد شد، بلکه این به نوبه خود فاجعه بزرگی است و به سقوط پی درپی دولت های خلیج فارس می انجامد.» (۲).

روزنامه ینی دویر چاپ آنکارا به نقل از منابع دیپلماتیک در بغداد، با تأکید بر پیوستگی سقوط صدام با تحولات منطقه خلیج فارس نوشت:

«سقوط صدام حسین و تحولات سیاسی آینده خلیج فارس به پیشروی نیروهای ایرانی که روز به روز ابعاد گسترده تری به خود می گیرند، بستگی دارد.» (۳).

خبرگزاری آسوشیتدپرس در منامه نیز با بررسی تأثیرات آزادی خرمشهر بر وضعیت سیاسی عراق و منطقه، گزارش داد:

«سقوط این شهر (خرمشهر) به دست ایرانی ها سبب به هم ریختن رژیم صدام حسین و بروز مشکلاتی در سایر نقاط خلیج فارس خواهد شد و این مسئله اخیراً به نحو گسترده ای در مجلات عربستان منعکس شده است.» (۴).

درباره ی تأثیر پیروزی های ایران بر موقعیت صدام و وضعیت سیاسی دولت عراق، در رسانه های خبری، از قول کارشناسان نظامی و منابع دیپلماتیک به مواردی اشاره شده که خواندنی می باشد، مجله نیوزویک «بی اعتبار شدن صدام» و سرنگونی را به عنوان نتایج شکست [عراق] در خرمشهر ذکر کرد. (۵).

همچنین در این نشریه، مواردی همچون «خودکشی سیاسی رژیم بغداد» «ابهام در مورد بقای سیاسی صدام» و «آینده مبهم برای رژیم عراق» مورد تأکید قرار گرفت. روزنامه دی ولت چاپ آلمان نیز نوشت:

ص: ۳۷

۱- ۵۶. وزیر خارجه به وقت فرانسه (کلودشسون) رسماً اعلام کرد: «فرانسه از عراق حمایت می کند.» وی درباره ی ادامه جنگ و ورود ایران به داخل خاک عراق گفت: «در این صورت، ایران به خاک عراق وارد نخواهد شد، بلکه به یک مجموعه وارد می شود.» (خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۱۱ / ۳ / ۱۳۶۱، کانال ۲ تلویزیون فرانسه).

۲- ۵۷. مأخذ ۲۹، خبرگزاری فرانسه به نقل از روزنامه الجمهوریه.

۳- ۵۸. مأخذ ۴۱، به نقل از رادیو صدای آزاد ایران، روزنامه زود دویچه سایتونگ چاپ آلمان.

۴- ۵۹. مأخذ ۴۲. به نقل از آسوشیتد پرس.

۵- ۶۰. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه» ۲۳ / ۲ / ۱۳۶۱.

«عراق در جنگ خلیج (فارس) علیه ایران و علیه انقلاب اسلامی آیت الله خمینی، هم از نظر سیاسی و هم از نظر نظامی باخته است. این نظرهایی است که در تمام پایتخت های عربی به دست آمده است.» (۱).

روزنامه زود دویچه سایتونگ چاپ آلمان درباره ی وضعیت عراق در جنگ نوشت:

«بدین ترتیب، بغداد آخرین تکیه گاهش را برای مذاکره و جهت حفظ آبرویش از دست داده است (۲) و از نظر نظامی دیگر صدام نجات دادنی نیست، حتی اگر ایرانی ها به عراق وارد نشوند.» (۳).

البته برخی معتقد بودند که گرچه صدام با حمله به ایران و شکست در جنگ اشتباه بزرگی را مرتکب شد، ولی سقوط حکومت عراق به آسانی امکان پذیر نیست، زیرا امنیت داخلی عراق کاملاً تحت نظر دولت عراق قرار دارد، و از سوی دیگر، کشورهای عربی نیز الزاماً از عراق جانبداری خواهند کرد. (۴).

در این روند، «تثبیت نظامی - سیاسی ایران» و «پیروزی نظامی بر عراق»، به منزله پیروزی انقلاب اسلامی و چیره شدن بر معضلات ناشی از بحران داخلی و تجاوز خارجی ارزیابی می شد. به عبارت دیگر، توانایی نظامی ایران موجب تحول در صحنه نبرد شد و تأثیرات احتمالی آن در حوزه سیاسی در داخل عراق و در سطح منطقه مورد بررسی و توجه ناظران قرار گرفت. به این معنا، پیدایش نتایج ناشی از این وضعیت، بیانگر منطق حاکم بر تغییر ماهیت جنگ بود.

در واقع، ترغیب عراق و حمایت از این کشور برای حمله به ایران، به دلیل نگرانی از تحولات ناشی از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و سقوط شاه بود. مخالفان انقلاب اسلامی امیدوار بودند؛ با تهاجم دولت بعث عراق، جمهوری اسلامی در گرداب بی ثباتی داخلی و تجاوز خارجی افتاده و سرانجام از پای درآید. ولی در مقابل، ایران با پیروزی های نظامی خود، در

ص: ۳۸

۱- ۶۱. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۳۰ / ۲ / ۱۳۶۱، به نقل از رادیو لندن، ۲۹ / ۲ / ۱۳۶۱.

۲- ۶۲. بعدها، به موازات موقعیت برتر ایران پس از عملیات های خیبر، بدر، فاو و کربلای ۵، اقدامات عراق در حمله به مراکز نفتی و صنعتی ایران و حمله به مردم بی دفاع در شهرها، افزایش یافت.

۳- ۴۶. مآخذ ۲۶.

۴- ۴۷. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۶ / ۳ / ۱۳۶۱ خبرگزاری آسوشیتدپرس.

موقعیت جدید و برتری، قرار گرفت. در این حال ارگان حزب سوسیالیست کارگر انگلستان در این زمینه نوشت:

«ایران در محاصره اقتصادی بود و نمی توانست هیچ سلاح و قطعه یدکی دریافت کند و دائما تحت حمله تبلیغاتی بود. کسانی چون فرد هالیدی مرتبا با اظهار نظر خود سم تبلیغاتی علیه ایران تهیه می دیدند و ادعا می کردند که انقلاب ایران و رهبر آن امام خمینی قادر به تحمل حمله عراق نیستند. آنها مدعی بودند که «نظام ایران سرنگون می شود و اقتصاد ایران ورشکسته است و به زودی در ایران جنگ داخلی روی می دهد. ارتش شورش کرده و دست به کودتا می زند، مردم از جنگ خسته شده پشت جبهه را تقویت نمی کنند و دست به راهپیمایی و تظاهرات علیه دولت می زنند». اما تمام این حرف ها غلط از آب درآمد و نه تنها ایران به پیروزی نظامی دست یافت، بلکه انقلاب اسلامی نیز قدرتمندتر شده و به پیشرفت خود ادامه می دهد.» (۱).

روزنامه لوموند نیز در مورد تأثیرات جنگ بر اوضاع داخلی ایران نوشت:

«جنگ به حکومت ایران اجازه داد که ضمن برقراری مجدد اتحاد مقدس - از آن نوع که به وی فرصت داد تا رژیم سلطنتی را سرنگون کند - به پاسداران بازوی نیرومند انقلاب اسلامی، عمده ترین نیروی نظامی، کشور اهمیت خاصی داده شود و جناح های مختلف لیبرال یا چپی تصفیه شوند و این خود نشانه یکی از عمده ترین پیروزی های جمهوری اسلامی در مقابل رژیم بعثی بغداد است.» (۲).

رادیو لندن نیز در تفسیر خبری گفت:

«جنگ نه تنها جمهوری اسلامی آیت الله خمینی را تضعیف نکرد، بلکه به رهبری آن انسجام بخشید و اکنون این دولت صدام حسین در بغداد است که بی ثبات جلوه می نماید.» (۳).

سفیر سابق آمریکا در عربستان نیز بر این مسئله تأکید کرد که عراق با هجوم به سرزمین های ایران، می خواست شاهد سقوط جمهوری اسلامی ایران باشد، ولی این آرزو با برتری نیروهای ایران اتفاق نیفتاد. (۴) رادیو

ص: ۳۹

۱- ۴۸. روزنامه اطلاعات، ۸ / ۳ / ۱۳۶۱، ویژه ی جنگ.

۲- ۴۹. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۹ / ۳ / ۱۳۶۱.

۳- ۵۰. مأخذ ۱۷.

۴- ۵۱. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۱ / ۳ / ۱۳۶۱، به نقل از مجله نیویورک.

آلمان غربی نیز به این مسئله اشاره کرد که صدام نتوانست به هدفش که سقوط حکومت ایران بود، برسد و خود را از خطر انقلاب اسلامی برهاند، (۱) حال آن که اکنون عراق با ناثباتی روبه رو شده و صدام باید از سقوط حکومت خود بیمناک باشد (۲) در مجموع، وضعیت ایجاد شده این حقیقت را روشن کرد که اگر قرار باشد با توسل به شیوه های نظامی مسئله جنگ را حل و فصل کرد، ایران در این زمینه از وزنه سنگین تری برخوردار است.

بدین ترتیب، در حالی که تصور می شد تجاوز نظامی عراق پایان بخش حیات سیاسی نظام انقلابی ایران خواهد بود، روند تحولات جنگ اوضاع را به گونه ای تغییر داد که سرنوشت سیاسی صدام و تداوم بقای دولت حاکم بر بغداد، در معرض ابهام و تردید قرار گرفت. پیدایش این وضعیت منجر به تغییر مواضع عراق، افزایش نگرانی آمریکا و اتخاذ مواضع و سیاست های جدید در منطقه و برخورد با ایران و همچنین افزایش حمایت و گسترش تحرکات دیپلماتیک کشورهای عرب پشتیبان عراق شد. در این حال، دولت عراق بر اثر درماندگی در برابر وضعیت جدید، به طور تلویحی نقش و موقعیت خود برای آمریکا و نیز «جنگ نیابتی» علیه ایران را یادآوری کرد. نشریه ای به نقل از یک مقام عراقی نوشت:

«عراق به نیابت از جانب آمریکا با ایران می جنگد. عراق با مقابله با جمهوری اسلامی در حقیقت خواسته کار آمریکا را بدون آن که هزینه ای برای واشنگتن در برداشته باشد، انجام دهد.» (۳).

آسوشیتدپرس نیز در گزارشی اعلام کرد که عراقی ها ادعا می کنند برای جلوگیری از گسترش انقلاب اسلامی (بنیادگرایی) ایران به عراق و کشورهای طرف دار غرب و نفت خیز حوزه خلیج فارس از جمله عربستان و کویت، با این کشور می جنگند (۴) اعتراف عراقی ها به نقش خود در تأمین منافع غرب در حالی بیان شد که دولت عراق برای خروج از وضعیت بحرانی، شدیداً به پشتیبانی دوستان غربی (۵) و منطقه ای خود نیاز داشت.

ص: ۴۰

۱- ۵۲. مأخذ ۱۳، به نقل از رادیو آلمان، ۲۳ / ۲ / ۱۳۶۱.

۲- ۵۳. مأخذ ۱۷، به نقل از تلویزیون آلمان، غربی.

۳- ۵۴. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۲۳ / ۲ / ۱۳۶۱، نشریه نشنال بیزینس دیوید، چاپ نیوزلند.

۴- ۵۵. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۱۴ / ۲ / ۱۳۶۱.

۵- ۵۶. وزیر خارجه به وقت فرانسه (کلودشسون) رسماً اعلام کرد: «فرانسه از عراق حمایت می کند.» وی درباره ی ادامه جنگ و ورود ایران به داخل خاک عراق گفت: «در این صورت، ایران به خاک عراق وارد نخواهد شد، بلکه به یک مجموعه وارد می شود.» (خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۱۱ / ۳ / ۱۳۶۱، کانال ۲ تلویزیون فرانسه).

عراقی‌ها همچنین برخلاف مواضع قبلی خود - قبل از جنگ و قبل از شکست در تلاش برای «تجزیه ایران» و لغو قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر - در وضعیت جدید اعلام کردند که هیچ‌گونه نظر توسعه طلبانه‌ای به خاک ایران ندارند. (۱) سعدون حمادی، وزیر خارجه عراق نیز آمادگی کشورش را برای تخلیه مناطق اشغالی اعلام کرد. (۲) عراق همچنین آمادگی خود را برای مذاکره در هر مورد، حتی رودخانه اروند، اعلام کرد. (۳) بخش فارسی رادیو بغداد به نقل از صدام گفت:

«رهبری عراق، جناب آقای صدام حسین، بارها از طریق رسانه‌های گروهی، رادیو، روزنامه، و هیئت‌های حسن نیت اسلامی اعلام نموده است که ما طمعی به خاک ایران نداریم، ما آماده‌ایم که آخرین وجب خاک ایران را ترک گوئیم. ما جنگ افروز نیستیم و نمی‌خواهیم منطقه ناامن باشد و منافع ما و هر انسان دیگری در صلح و آرامش تأمین می‌شود.» (۴).

نگرانی عراق از سرانجام جنگ و وضعیت نامطلوبی که گرفتار آن بود، تأثیر مستقیمی در موضع‌گیری‌های جدید این کشور داشت. بی‌گمان، تأکید عراق بر پایان داد به جنگ و اتخاذ مواضع صلح‌جویانه می‌توانست موقعیت سیاسی این کشور را بهبود بخشد. رادیو لندن در این باره گفت:

«به احتمال زیاد رهبران عراق به این نتیجه رسیده‌اند که عقب‌نشینی به مرز بین‌المللی همراه با تقویت مواضع دفاعی در پشت مرز، بهترین روش برای پایان دادن به جنگ است.» (۵).

چنین به نظر می‌رسید که امریکایی‌ها در متقاعد کردن دولت عراق برای عقب‌نشینی از مناطق اشغالی ایران نقش برجسته‌ای داشتند. این اقدام عراق می‌توانست در چارچوب سیاست امریکا مبنی بر پایان دادن به جنگ معنا پیدا کند. زیرا امریکایی‌ها در اوضاع جدید، قادر شدند با حمایت از عراق و فشار بر ایران اهداف و منافع خود را پیگیری کنند.

در این حال، «بمباران جزیره خارک» به وسیله‌ی هواپیماهای عراقی قابل تأمل است. این اقدام در حالی صورت گرفت که عراق شعار صلح‌طلبی سر می‌داد. اگر عراقی‌ها بر پایان دادن به جنگ و برقراری صلح تمایل داشتند،

ص: ۴۱

۱- ۵۷. مأخذ ۲۹، خبرگزاری فرانسه به نقل از روزنامه الجمهوریه.

۲- ۵۸. مأخذ ۴۱، به نقل از رادیو صدای آزاد ایران، روزنامه زود دویچه سایتونگ چاپ آلمان.

۳- ۵۹. مأخذ ۴۲. به نقل از آسوشیتدپرس.

۴- ۶۰. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش‌های ویژه» ۲۳ / ۲ / ۱۳۶۱.

۵- ۶۱. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش‌های ویژه»، ۳۰ / ۲ / ۱۳۶۱، به نقل از رادیو لندن، ۲۹ / ۲ / ۱۳۶۱.

اساساً نباید جزیره خارک را مورد حمله قرار می دادند. به همین دلیل، این اقدام عراق را باید در چارچوب سیاست های آمریکا و به عنوان تهدید علیه ایران ارزیابی کرد. (۱).

نگرانی آمریکا و اتخاذ استراتژی جدید در منطقه

نخستین واکنش مقام های رسمی آمریکا در مورد جنگ، پس از عملیات طریق القدس و با مشاهده پیروزی ایران ابراز شد. پیروزی در عملیات فتح المبین بر نگرانی آمریکایی ها افزود و همین مسئله سبب شد تا ضرورت اتخاذ استراتژی جدید مورد تأکید قرار گیرد با آغاز عملیات بیت المقدس، سخنان مقام های آمریکا نشان دهنده ی افزایش این نگرانی بود، (۲) چنان که هیگ، وزیر خارجه وقت آمریکا به طور رسمی مخالفت دولت آمریکا را با هر گونه تحول در منطقه اعلام کرد:

«امریکا در برابر هر گونه تغییر اساسی در منطقه خلیج فارس که ناشی از جنگ عراق و ایران باشد، بی تفاوت نخواهد بود.» (۳).

وی همچنین در دیدار با مقام های ترکیه گفت که پیروزی ایران در جنگ نگرانی های عمیقی را در خاورمیانه به وجود خواهد آورد. (۴) در واقع، هر گونه تحول اساسی ناشی از جنگ در منطقه می تواند متأثر از دو حادثه «سرنگونی حکومت بعث عراق» و یا «ادامه جنگ در داخل خاک عراق» باشد. در این زمینه، رادیو اسرائیل به نقل از مقام های آمریکایی گفت که خطر سرنگون شدن حکومت فعلی عراق - خواه در اثر شکست جنگی با کودتای داخلی - پی آمدهای بسیار خطرناکی برای امنیت حوزه خلیج فارس خواهد داشت. (۵) روزنامه واشنگتن پست نیز به نقل از مقام های آمریکایی نوشت:

«نگرانی آمریکا و کشورهای منطقه این است که ایران پس از پیروزی تشویق شده و می خواهد جنگ را به داخل خاک عراق بکشانند.» (۶).

ص: ۴۲

۱- ۶۲. بعدها، به موازات موقعیت برتر ایران پس از عملیات های خیبر، بدر، فاو و کربلای ۵، اقدامات عراق در حمله به مراکز نفتی و صنعتی ایران و حمله به مردم بی دفاع در شهرها، افزایش یافت.

۲- ۶۳. روزنامه لوس آنجلس تایمز نوشت: «حمله ایران که روز جمعه آغاز شد برای آمریکا از اهمیت بسیاری برخوردار است و چنین به نظر می رسد که پیروزی ایران آرامش دوستان آمریکا را در منطقه به هم خواهد زد.» (خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ۱۶ / ۲ / ۱۳۶۱).

۳- ۶۴. خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، «گزارش های ویژه»، ۹ / ۲ / ۱۳۶۱، خبرگزاری آلمان به نقل از روزنامه الاهرام.

۴- ۶۵. پیشین، به نقل از روزنامه گونش چاپ ترکیه، منابع دیپلماتیک در بروکسل.

۵- ۶۶. مأخذ ۱۷، به نقل از رادیو اسرائیل، ۳ / ۳ / ۱۳۶۱.

۶- ۶۷. خبرگزاری جمهوری اسلامی، گزارش های ویژه»، ۱۷ / ۲ / ۱۳۶۱.

روزنامه نیویورک تایمز نیز به نقل از مقام های وزارت خارجه امریکا نوشت:

«امریکا این حادثه (پیروزی ایران) را شکست بزرگ روانی و نظامی برای رژیم صدام حسین می داند و کابینه ریگان در مورد احتمال حمله ایران به داخل خاک عراق و با سرعت بخشیدن به فشارها و خرابکاری از داخل به قصد سرنگونی رژیم صدام، نگران است.» (۱).

روزنامه واشنگتن پست همچنین به نقل از مقامات امریکایی، موقعیت ایران را برای ادامه جنگ در داخل خاک عراق مثبت ارزیابی کرده و نوشت که این اقدام می تواند در خلیج فارس پی آمدهای گسترده و ماندگار داشته باشد. (۲) به همین دلیل، کاسپار واینبرگر، وزیر دفاع وقت امریکا به طور رسمی اعلام کرد:

«پیروزی ایران در جنگ با عراق به نفع امریکا نخواهد بود.» (۳).

تغییر توازن در منطقه مهم ترین نتیجه ای بود که در صورت پیروزی ایران بر عراق، ایجاد می شد. پیدایش این وضعیت، اساسا با منافع حیاتی امریکا در منطقه مغایرت داشت. وزیر خارجه امریکا در مورد احتمال تغییر موازنه در منطقه و بهره برداری شوروی از پیروزی های ایران، گفت:

«این خطر بزرگ وجود دارد که جنگ به کشورهای همسایه نیز سرایت کند و هم اکنون هم مناسبات بین کشورهای عربی را تیره ساخته است. (۴) از این گذشته امکان دارد دگرگونی های پیش بینی نشده و دوردستی را در موازنه منطقه به وجود آورد و به شوروی فرصت دهد، به گسترش نفوذ در منطقه پردازد.» (۵).

به همین دلیل، امریکایی ها خواهان برقراری توازن در منطقه بودند و این امر تنها با جلوگیری از پیروزی ایران بر عراق امکان پذیر بود، در غیر این صورت، امریکا نمی توانست مهار اوضاع منطقه استراتژیک خلیج فارس را در دست بگیرد. (۶) کیسینجر، در همین زمینه با تأکید بر ضرورت پایان دادن به جنگ برای حفظ توازن قوا، گفت:

ص: ۴۳

۱- ۶۸. روزنامه جمهوری اسلامی، ۵ / ۳ / ۱۳۶۱.

۲- ۶۹. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۱۷ / ۳ / ۱۳۶۱، به نقل از رادیو امریکا، ۷ / ۳ / ۱۳۶۱.

۳- ۷۰. مأخذ ۳۱، به نقل از خبرگزاری رویتر.

۴- ۷۱. در این مورد در صفحات بعد توضیح داده خواهد شد. در عین حال، حمایت سوریه و لیبی از ایران موجب نگرانی امریکا و به عنوان تیره شدن مناسبات کشورهای عربی ذکر شده است.

۵- ۷۲. مأخذ ۳۴، به نقل از رادیو امریکا، ۵ / ۳ / ۱۳۶۱، وال استریت ژورنال.

۶- ۷۳. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۲۵ / ۱ / ۱۳۶۱، به نقل از کریستین ساینس مانیاتور، چاپ امریکا.

«اگر عراق جنگ را برده بود، امروز نگرانی و وحشت در خلیج (فارس) نبود و منافع ما در منطقه به آن اندازه که اینک در خطر دارد، مخاطره (آمیز) نمی شد. در هر حال، با توجه به اهمیتی که توازن قوا در این منطقه دارد، این به نفع ما است که هر ه زودتر آتش بس برقرار کرده و تدریجا به رژیم سازش کاری که در آینده احیانا جایگزین رژیم ایران می شود، نزدیک شویم.» (۱).

بی تردید، مهار نتایج و تأثیرات پیروزی های نظامی ایران و جلوگیری از سقوط احتمالی حکومت عراق، محور ثقل تلاش های امریکا در آستانه فتح خرمشهر و پس از آن بود. در چنین اوضاعی، امریکایی ها تحولات ناشی از پیروزی های اخیر ایران را حتی از درگیری حل نشده اعراب و اسرائیل، بالقوه خطرناک تر و مهم تر ارزیابی می کردند. (۲) وزیر خارجه امریکا به دلیل همین نگرانی ها، در اجلاس ناتو در لوکزامبورگ با متحدان اروپایی امریکا در این زمینه بحث و گفت و گو کرد. (۳).

بر پایه اطلاعات محرمانه سازمان جاسوسی امریکا، نیروهای عراقی در مرز از هم پاشیدگی قرار داشتند. (۴) و امریکا نمی توانست از کنار این مسئله به سادگی بگذرد. روزنامه کریستین ساینس مانیفور در این زمینه نوشت:

«خطر گسترش جنگ به خارج از مرزهای ایران، ثبات منطقه را مورد تهدید قرار داده و امریکا به بررسی سیاست استراتژیکی دشمن در خلیج فارس پرداخته است.» (۵).

هیگ، وزیر خارجه امریکا درباره استراتژی جدید و ابتکار عمل دیپلماتیک کشورش گفت:

«امریکا برای حفظ صلح خاورمیانه دست به سه ابتکار دیپلماتیک خواهد زد. اگر بخواهیم به یک نظم مسالمت آمیز بین المللی امیدی داشته باشیم، باید وقایع خاورمیانه را شکل دهیم و اکنون لحظه ورود امریکا در خاورمیانه است. امریکا برای پایان دادن به جنگ ایران و عراق، فعال کردن مذاکرات خودمختاری فلسطین، رفع تهدید از آغاز جنگ حد و مرزی لبنان و اسرائیل، اقدام خواهد کرد. این ابتکارها به یکدیگر مربوط و با کشورهای دیگر نیز هماهنگ خواهد بود.»

ص: ۴۴

۱- ۷۴. روزنامه واشنگتن پست، ۳ / ۴ / ۱۳۶۱.

۲- ۷۵. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۶ / ۴ / ۱۳۶۱، خبرگزاری کویت به نقل از مقامات وزارت خارجه امریکا.

۳- ۷۶. همان.

۴- ۷۷. روزنامه اطلاعات ۲۱ / ۲ / ۱۳۶۱، ضمیمه سیاسی، به نقل از مجله ی اشپیگل چاپ آلمان.

۵- ۷۸. مأخذ ۳۴، به نقل از رادیو امریکا، ۵ / ۳ / ۱۳۶۱.

«بیم آن می رود که این درگیری به کشورهای همسایه گسترش پیدا کند و موجب تغییرات گسترده و غیر قابل پیش بینی در توازن نیروهای منطقه بشود و فرصتی برای افزایش نفوذ شوروی به وجود بیاورد. طی هفته های آتی و با افزایش فعالیت برای پایان دادن به این جنگ، ما نیز به همراه دیگر اعضای نگران جامعه بین المللی، نقش فعال تری را ایفا خواهیم کرد.» (۱).

امریکایی ها در حالی که پایان بخشیدن به جنگ (۲) را محور فعالیت های خود قرار داده بودند، (۳) به دلیل نگرانی از ادامه جنگ و ناکامی در پایان دادن به آن، بخشی از تلاش های خود را برای تقویت و حمایت از عراق متمرکز کردند. در این راستا، سنای امریکا در اسفند ۱۳۶۰ نام دولت عراق را از فهرست کشورهای به اصطلاح تروریست خارج کرد تا هیچ گونه مانعی برای کمک های اقتصادی و نظامی به عراق وجود نداشته باشد. (۴).

تمایل امریکا به برقراری آتش بس به معنی پایان عادلانه ی جنگ نبود، بلکه اساسا ادامه جنگ و پیروزی ایران بر عراق بر ضد منافع امریکا بود و تنها را تأمین منافع امریکا، پایان جنگ، بدون برتری ایران بود. در این باره، وزیر دفاع وقت امریکا تأکید کرد:

«ما خواهان آن هستیم که این جنگ به طریقی پایان یابد که ثبات منطقه را بر هم نزند چون پیروزی ایران یقینا در جهت منافع ملی ما نخواهد بود.» (۵).

این اظهارات به خوبی روشن می ساخت که امریکایی ها برای پایان دادن به جنگ در پی راه حلی بودند که از ارائه هر گونه امتیازی که موقعیت برتر سیاسی - نظامی جمهوری اسلامی را به رسمیت بشناسد و تثبیت کند، خودداری شود. زیرا از نظر آن ها پیروزی ایران در صحنه جنگ و یا در

ص: ۴۵

۱- ۷۹. همان، به نقل از خبرگزاری یونایتد پرس.

۲- ۸۰. روزنامه سووتیسکایا روسیا چاپ شوروی با تأکید بر پایان دادن به جنگ نوشت: «ادامه جنگ ایران و عراق تنها به نفع امریکا است که برای دخالت نظامی در منطقه خلیج فارس مترصد فرصت مناسب می باشد و پنتاگون تاکنون انجام این عملیات وسیع را طرح ریزی کرده است.» (خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۱۳ / ۳ / ۱۳۶۱، خبرگزاری فرانسه).

۳- ۸۱. سخن گوی رسمی وزارت خارجه امریکا اعلام کرد: امریکا هشدار خود را به آتش بس فوری مرتبا ادامه داده و خواستار رسیدگی به راه حل مسالمت آمیز می باشد. (خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۴ / ۳ / ۱۳۶۱ رادیو امریکا، ۳ / ۳ / ۱۳۶۱).

۴- ۸۲. مأخذ ۴۸، خبرگزاری آلمان به نقل از روزنامه الاهرام.

۵- ۸۳. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۱ / ۳ / ۱۳۶۱، خبرگزاری رویتر به نقل از کاسپر واینبرگر.

پشت میز مذاکره، اساساً با منافع آمریکا در تضاد بود. بنابراین، استراتژی جدید آمریکا نه تنها دورنمای روشنی را برای برقراری صلح و ثبات در منطقه ترسیم نمی کرد، بلکه اساساً با هدف نادیده گرفتن حقوق ایران همراه با حمایت همه جانبه از عراق، پی گیری می شد. بعدها، نیویورک تایمز در مورد علت کمک آمریکا به عراق نوشت:

«تصمیم آمریکا به کمک حیاتی به بغداد آن هم در اوایل جنگ هشت ساله با ایران، نتیجه اخطار آژانس های (متعدد) جاسوسی آمریکا درباره این مطلب بود که عراق در آستانه ساقط شدن به وسیله ایران است.» (۱).

در این مرحله، تلاش های دیپلماتیک آمریکا با هدف کنترل پیروزی های ایران و حمایت از عراق طی تماس با برخی از کشورهای عربی آغاز شد. (۲) آمریکایی ها همچنین در تماس با کشورهای اسلامی، ضرورت مهار فعالیت های نظامی ایران را یادآور شدند. (۳) در این حال، رادیو لندن اعلام کرد که آمریکا در صدد کسب حمایت کشورهای اسلامی مانند پاکستان، ترکیه، مالزی، اندونزی و الجزایر است. (۴) کمک های آمریکا به عراق در این مرحله علاوه بر حذف نام عراق از فهرست کشورهای تروریست، شامل لغو تحریم فروش تجهیزات به عراق، (۵) توافق برای برقراری روابط دیپلماتیک، ترغیب مصر برای کمک نظامی به عراق، ترغیب کشورهای عرب به افزایش کمک مالی و حمایت سیاسی از عراق و کمک اطلاعاتی آمریکا به عراق بود. حمایت های آمریکا از عراق با هدف افزایش اعتماد به نفس عراق برای حفظ و مهار اوضاع در برابر ایران، انجام می گرفت که نتایج مهمی برای این کشور در پی داشت.

ص: ۴۶

۱- ۸۴. روزنامه نیویورک تایمز، ۲۶ ژانویه ۶ / ۱۱ / ۱۳۷۰ (۱۹۹۲).

۲- ۸۵. مأخذ ۱۷، به نقل از رادیو ترکیه، ۳ / ۳ / ۱۳۶۱.

۳- ۸۶. همان، خبرگزاری فرانسه به نقل از یک مسئول وزارت خارجه آمریکا.

۴- ۸۷. همان، به نقل از رادیو لندن، ۳ / ۳ / ۱۳۶۱.

۵- ۸۸. مشاور کمیته روابط خارجی سنای آمریکا در این مورد گفت: «این عمل آمریکا به منظور تنبیه ایران و بازکردن راهی برای عراق از بن بست موجود می باشد. ایران در جنگ با عراق از برتری محسوسی برخوردار است و این واقعه ناخوشایندی برای آمریکاست.» (مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، از خونین شهر تا خرمشهر، نوشته محمد درودیان، بهار ۱۳۷۲، ص ۱۸۶) در این مرحله وزارت بازرگانی آمریکا - با وجود اعتراض برخی از اعضای کنگره آمریکا - اجازه نامه ای برای فروش هواپیماهای بازی «ان - ۱۰۰» به عراق را برای شرکت لاکهید صادر کرد. برابر گزارش آسوشیتدپرس، این هواپیما نوع غیر نظامی باری «سی - ۱۳۰» محسوب می شوند که مورد استفاده نظامی هم واقع می شود. (خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۶ / ۳ / ۱۳۶۱، آسوشیتدپرس).

افزایش حمایت کشورهای میانه رو عرب از عراق

«ضعف ساختاری»، «عدم مشروعیت»، و «وابستگی به امریکا» از عوامل مهم در تأثیرپذیری کشورهای عرب میانه رو از امریکا بود. از سوی دیگر، التهاب و نگرانی این کشورها از پیامد پیروزی ایران بر عراق پس از فتح خرمشهر نیز بیشتر متأثر از تلاش های دیپلماتیک و فعالیت تبلیغاتی - روانی امریکایی ها بود، ضمن این که حمایت این کشورها از عراق و به نوعی مشارکت در جنگ، سرنوشت این کشورها را با سرنوشت صدام در جنگ پیوند زده بود. با توجه به این ملاحظات روزنامه واشنگتن پست نوشت:

«عرب های خلیج فارس اگر ۲۰ ماه پیش با این تجاوز موافقت نکرده بودند، امروز در موقعیت بهتری بودند.» (۱).

نگرانی حاکم بر این کشورها با فتح خرمشهر تشدید شد چنان که یک محقق و استاد دانشگاه کویت در سخنرانی خود با عنوان «بحران توسعه و همکاری کشورهای منطقه» گفت:

«کویت در ابتدای جنگ بی طرف بود، اما پس از فتح خرمشهر به وسیله نیروهای ایران، عرب ها بر خود لرزیدند و بی صبرانه به حمایت از صدام حسین برخاستند.» (۲).

تحركات کشورهای منطقه در چارچوب سیاست های جدید امریکا برای مهار تحولات ناشی از پیروزی ایران بر عراق، شکل کاملاً جدی به خود گرفت به گونه ای که تماس های محرمانه ای بین خانواده آل سعود، عراق، اردن، مراکش، سودان، عمان، سومالی و بعضی از کشورهای خلیج فارس ایجاد شد. (۳) در همین راستا، حسن، پادشاه مراکش در پیامی به ملک فهد و صدام خواستار اقدام فوری همه کشورهای عربی برای پشتیبانی دیپلماتیک از عراق شد. (۴) جعفر نمیری، رئیس جمهور سودان نیز در دیدار از مصر با حسنی مبارک درباره ی جنگ ایران و عراق و پی آمدهای آن گفت و گو کرد. وی پیشنهاد کرد، اجلاس سران عرب در مصر تشکیل شود. (۵) حسین، شاه اردن نیز علاوه بر تماس های دیپلماتیک، آمادگی اردن را برای اعزام داوطلب به میدان جنگ برای حمایت از عراق اعلام کرد. (۶).

ص: ۴۷

۱- ۸۹. همان، به نقل از واشنگتن پست.

۲- ۹۰. دفتر مطالعات وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی، «سمینار توسعه و ثبات کشورهای منطقه خلیج فارس»، دی ۱۳۷۵.

۳- ۹۱. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۲۵ / ۲ / ۱۳۶۱، به نقل از نشریه نشنال بیزینس دیوید، چاپ نیوزلند.

۴- ۹۲. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۱۱ / ۳ / ۱۳۶۱، به نقل از رادیو کلن و رادیو عربستان، ۱۰ / ۳ / ۱۳۶۱.

۵- ۹۳. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۱۲ / ۳ / ۱۳۶۱، به نقل از رادیو امریکا، ۱۱ / ۳ / ۱۳۶۱.

۶- ۹۴. روزنامه اطلاعات، ۲۱ / ۲ / ۱۳۶۱، ضمیمه سیاسی، به نقل از مجله اشپیگل چاپ آلمان.

رادیوی عربستان با توجه به اوضاع جدید و خطرهای قریب الوقوع اعلام کرد که این مسائل، اعراب را وادار می سازد، بسیاری از اولویت ها حتی اختلاف اعراب و اسرائیل را در نظر نگیرند. (۱) در این حال، بر اساس گزارش محرمانه مجله المستقبل چاپ پاریس، یکی از کشورهای عربی به ایران گوشزد کرد که برخی از کشورهای عرب تصمیم سری گرفته اند که در وضع ویژه عملاً وارد این جنگ شوند. (۲).

روزنامه النهار چاپ لبنان نیز نوشت:

«اعضای شورای همکاری خلیج فارس احساس می کند، نقش شان نمی تواند منحصر به پشتیبانی مالی از عراق باشد.» (۳).

برخی از نشریات چاپ کشورهای حاشیه خلیج فارس نیز مواضع جدیدی را اتخاذ کردند؛ روزنامه الرأی العام چاپ کویت با درخواست از امریکا نوشت:

«صدایمان اکنون برای درخواست از امریکا بلندتر می شود تا این جنگ را متوقف کند.» (۴).

سر دبیر روزنامه السیاسه چاپ کویت نیز نوشت:

«عراق و به همراه او کلیه اعراب نمی گذارند که عراق شکست بخورد.» (۵).

در این میان، روزنامه کریستین ساینس مانیتور چاپ امریکا اوضاع کشورهای عربی و راه حل هایی را که فرا روی خود داشتند به خوبی ترسیم کرد:

«رویدادهای اخیر جنگ ایران و عراق، کشورهای میانه رو عرب را بر سر یک دو راهی قرار داده است: یا باید از عراق حمایت کنند و خشم ایران را موجب شوند و با خود را از ماجرا دور نگاه داشته و خطر وقوع انقلابی را در داخل کشورهاشان به سبک انقلاب اسلامی ایران بپذیرند.» (۶).

در این حال، عراقی ها نیز به دلیل وضعیت بحرانی خود، از اعراب درخواست کمک کردند. چنان که یک سخن گوی عراقی اعلام کرد:

«عراق از آمادگی کشورهای عربی، برای اعزام سرباز و جنگ دوشادوش با نیروهای عراقی استقبال خواهد کرد - جهان عرب بر

ص: ۴۸

۱- ۹۵. مأخذ ۴۱، به نقل از خبرگزاری آسوشیتدپرس و رادیو عربستان.

۲- ۹۶. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۴ / ۳ / ۱۳۶۱.

۳- ۹۷. مأخذ ۴۸، به نقل از بیروت.

۴-۹۸. مأخذ ۵۳، به نقل از خبرگزاری کویت.

۵-۹۹. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۱۲ / ۲ / ۱۳۶۱.

۶-۱۰۰. مأخذ ۱۷، به نقل از رادیو امریکا.

اساس قطع نامه مشترک دفاعی اعراب به حمایت نظامی از عراق متعهد است، چرا که ایران حاکمیت تمام ملت عرب را تهدید می کند.» (۱).

صدام نیز طی سخنانی که در روزنامه السیاسه چاپ کویت منتشر شد، رسماً اعلام کرد:

«اجازه بدهید صادقانه به شما بگویم، اگر ارتش مصر به بغداد بیاید (۲) ما خواهیم گفت خوش آمدید و تمام درها را برای آنها خواهیم گشود.» (۳).

طه یاسین رمضان، معاون اول صدام نیز گفت:

«دولت عراق رسماً از مبارک رئیس رژیم مصر دعوت کرده است در کنفرانس غیر متعهدها که قرار است در سپتامبر آینده در بغداد تشکیل شود، شرکت کند.» (۴).

همچنین، عراقی ها طی بیانیه ای - که رسماً در بغداد انتشار یافت - از کشورهای عربی برای اعزام سرباز درخواست کمک کردند. (۵).

برگزاری اجلاس اعضای شورای همکاری خلیج فارس و بازگشت مصر به جهان عرب، دو تحول عمده در روند جدید بودند. اجلاس فوق العاده شورای همکاری به درخواست کویت و در پی تماس تلفنی شیخ جابر الصباح امیر کویت با صدام تشکیل شد. ضرورت اتخاذ موضع یکپارچه به منظور پایان دادن به جنگ ایران و عراق، بررسی نحوه کمک رسانی به عراق، ایجاد اعتباری چند میلیارد دلاری برای کمک به بازسازی ایران و عراق پس از پایان جنگ و بررسی امنیت خلیج فارس (۶) و آخرین تحولات جنگ ایران و عراق، (۷) از جمله مواردی بود که پیش بینی می شد در این اجلاس بررسی شود. اجلاس فوق العاده وزیران خارجه کشورهای شورای همکاری سرانجام با نتیجه مبهمی پایان یافت و چنین توافق شد که در اوایل خرداد

ص: ۴۹

-
- ۱- ۱۰۱. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۲ / ۳ / ۱۳۶۱، خبرگزاری فرانسه به نقل از خبرگزاری عراق.
  - ۲- ۱۰۲. حسنی مبارک پس از اظهارات صدام اعلام کرد که مصر قصد ندارد برای کمک به عراق نیرو اعزام کند. (خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۴ / ۳ / ۱۳۶۱، آسوشیتدپرس).
  - ۳- ۱۰۳. مأخذ ۲۴، به نقل از خبرگزاری رویتر.
  - ۴- ۱۰۴. مأخذ ۷۳، خبرگزاری یونایتدپرس، به نقل از هفته نامه الشعب چاپ عراق.
  - ۵- ۱۰۵. مأخذ ۲۴، به نقل از رادیو لندن، ۲ / ۳ / ۱۳۶۱.
  - ۶- ۱۰۶. وزیر کشور سعودی اعلام کرد: «قرار است در ماه نوامبر (آبان - آذر) یک قرارداد مشترک امنیت داخلی که شش عضو شورا را به هم مربوط می سازد، تصویب شد.» (خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه».
  - ۷- ۱۰۷. مأخذ ۴۸، خبرگزاری خاورمیانه، به نقل از روزنامه عکاظ چاپ عربستان.

گفت و گوها بار دیگر در ریاض از سر گرفته شود. (۱) امریکایی ها از اقدام این کشورها استقبال کردند، چنان که کریستین ساینس مانیفور نوشت:

«برای مقامات وزارت خارجه امریکا خبر خوش این است که خطر ایران کشورهای طرف دار غرب را در حوزه خلیج فارس مجبور ساخته است که به اقدامات امنیتی مشترک خود بیفزایند.» (۲).

«بازگشت مصر به جهان عرب» نیز یکی از تحولات برجسته در سطح منطقه به شمار می رفت که اساساً متأثر از رخدادهای و حوادث ناشی از جنگ ایران و عراق و احتمال شکست عراق بود. کوشش های مقدماتی این اقدام را سلطان قابوس، پادشاه عمان انجام داد.

چنین تصور می شد که توان نظامی مصر علاوه بر کمک به عراق، می تواند برای حمایت از کشورهای شورای همکاری نیز به کار گرفته شود. موضع گیری حسنی مبارک نیز این تصورات را تقویت کرد:

«می خواهم جای شکی باقی نگذارم که مصر هیچ گونه تعرضی به امنیت و حاکمیت کشورهای عرب خلیج (فارس) را نخواهد پذیرفت.» (۳).

روزنامه شرق الاوسط وابسته به سعودی ها نیز در مورد نقش مصر نوشت:

«تحول جدید در جنگ ایران و عراق می تواند باعث شود تا مصر مستقیماً برای حفاظت و امنیت کشورهای عرب خلیج (فارس) دخالت کند.» (۴).

وزیر خارجه مصر در مورد امنیت عراق و اهمیت آن برای مصر رسماً اعلام کرد:

«امنیت و ثبات رژیم عراق برای مصر حیاتی و مهم است و رژیم مصر آماده است در این رابطه نقش خویش را بر عهده بگیرد.» (۵).

در این مرحله مصر کمک های تسلیحاتی فراوانی را در اختیار عراق قرار داد. (۶) چنان که چهار اسکادران هواپیمای جنگی ساخت شوروی را به عراق فرستادند (۷) و کارخانه های اسلحه سازی مصر تأمین نیازهای عراق را در

ص: ۵۰

۱- ۱۰۸. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۳۰ / ۲ / ۱۳۶۱، به نقل از روزنامه گاردین، ۲۷ / ۲ / ۱۳۶۱.

۲- ۱۰۹. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۲۴ / ۲ / ۱۳۶۱.

۳- ۱۱۰. مأخذ ۲۳، به نقل از نشریه اکونومیست، ۱۵ مه.

۴- ۱۱۱. مأخذ ۲۹.

۵- ۱۱۲. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۲۲ / ۲ / ۱۳۶۱، به نقل از خبرگزاری فرانسه از بغداد.

۶-۱۱۳. برابر برخی گزارش ها، کمک های مصر به دولت عراق از یک سال و نیم پیش شروع شده بود، ولی این کمک ها در مرحله جدید علاوه بر این که آشکار شد: شکل جدیدی نیز به خود گرفت. (خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ۱ / ۳ / ۱۳۶۱، خبرگزاری فرانسه از قاهره).

۷-۱۱۴. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۲۰ / ۲ / ۱۳۶۱، منبع نظامی آگاه در بیروت.

اولویت قرار دادند. (۱) فروش تسلیحات به عراق در این مرحله بدون واسطه انجام می گرفت و آخرین هیئت نظامی عراق در اواخر اردیبهشت ۱۳۶۱ عازم مصر شد و این کشور انبار تسلیحات نیروهای مسلح خود را در اختیار عراق قرار داد. (۲) «اسامه الباز» مدیر دفتر امور سیاسی مبارک در کنفرانسی مطبوعاتی رسماً اعلام کرد که مصر به تأمین تجهیزات نظامی و مهمات مورد نیاز عراق ادامه خواهد کرد. (۳).

در این مرحله از جنگ با وجود تلاش آمریکا برای تشکیل جبهه عربی علیه ایران، دو کشور سوریه و لیبی همچنان به حمایت از ایران ادامه می دادند. روزنامه واشنگتن تایمز در تحلیلی نوشت که سوریه و لیبی در برابر درخواست برای یک حرکت جمعی عربی به نفع عراق، مقاومت کرده اند. (۴) شاه حسین این مسئله را در دیدار دو ساعته با هیگ، وزیر خارجه وقت آمریکا به عنوان «شکاف جهان عرب» در میان گذاشت. (۵) سوری ها که به خاطر حمایت از ایران تحت فشار قرار داشتند، در توجیه مواضع خود اعلام کردند که با ورود نیروهای ایران به داخل خاک عراق، خطری متوجه کشورهای حوزه خلیج فارس نخواهد بود، بلکه این خطر متوجه رئیس جمهور عراق است و صدام باید به دلیل خساراتی که به ارتش و مردم عراق وارد آورده است، سرنگون شود. (۶).

راه حل های انتخابی ایران

«موقعیت برتر نظامی ایران» و «اوضاع سیاسی - اجتماعی کشور» به عنوان دو ویژگی در ارزیابی موضع گیری احتمالی ایران در خصوص پایان جنگ و یا ادامه آن، مورد توجه رسانه های خبری جهان قرار داشت؛ خبرگزاری رویتر به نقل از منابع دیپلماتیک گزارش داد:

«ایرانیان به این دلیل که پیروزند، حاضر به مذاکره نمی باشند.»

این خبرگزاری از قول یک دیپلمات افزود:

«خون های ریخته شده در این جنگ و تنفر ایجاد شده، بیش از آن است که دیگر جایی برای مذاکرات صلح باقی بماند.» (۷)

رادیو بی.بی.سی نیز گفت:

ص: ۵۱

۱- ۱۱۵. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۳۱ / ۲ / ۱۳۶۱، به نقل از رادیو اسرائیل، ۳۰ / ۲ / ۱۳۶۱.

۲- ۱۱۶. پیشین، خبرگزاری یونایتدپرس، به نقل از روزنامه الاهرام.

۳- ۱۱۷. مأخذ ۳۸ به نقل از خبرگزاری فرانسه.

۴- ۱۱۸. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۳۱ / ۲ / ۱۳۶۱.

۵- ۱۱۹. روزنامه اطلاعات، ۱۱ / ۳ / ۱۳۶۱، یونایتدپرس.

۶- ۱۲۰. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۲۵ / ۲ / ۱۳۶۱ به نقل از نشریه نشنال بیزینس دیویلد، چاپ نیوزلند.

۷- ۱۲۱. مأخذ ۹۱، به نقل از خبرگزاری رویتر.

«هیچ کس در ایران صرفاً به پایان دادن به جنگ پس از خروج عراقی‌ها رضایت نخواهد داد.» (۱).

هنری تانر، روزنامه‌نگار امریکایی نیز طی گزارشی در نیویورک تایمز نوشت:

«در ایران اکثریت با ادامه جنگ و نفوذ قوای ایران به داخل عراق موافقند... ایران از قدرت برخوردار بوده، ولی هنوز تصمیم قطعی گرفته نشده و تنها به وسیله یک مرد، آیت‌الله خمینی، این تصمیم اتخاذ می‌شود. دیپلمات‌های خارجی می‌گویند که این فشار عمومی برای کامل کردن پیروزی را نباید سهل‌پنداشت خصوصاً که از طرف صدیق‌ترین پیروان دولت و بالاخص پاسداران و بسیج می‌باشد. سخن‌گوی مجلس و بسیاری از مقامات جوان دولت خواستار پیشروی هستند.» (۲).

در حالی که افکار عمومی کشور متأثر از درک برتری نظامی ایران بود، تصمیم‌گیری برای مسئولان بسیار پیچیده و دشوار شده بود. در این میان، مواضع برخی از مسئولان بسیار قابل توجه است؛ آقای هاشمی رئیس وقت مجلس شورای اسلامی در مجلس اعلام کرد:

«ما هیچ‌گاه طلبی ارضی نداریم ولی برای احقاق حق خود مصمم هستیم. ایران از هیچ‌یک از حقوق خود صرف‌نظر نخواهد کرد، ما آخرین دینار حقوقمان را خواهیم گرفت و بزرگ‌ترین حق ما سقوط صدام است.» (۳).

وی چند روز بعد در نماز جمعه تهران به غرب و حامیان صدام خطاب کرد:

«آیا معتقدید که ما در مرز جغرافیایی خود خواهیم نشست و به امید دریافت غرامت به آنها فرصت می‌دهیم که شهرهای ما را از داخل [خاک] خود گلوله باران کنند؟» (۴).

نخست وزیر وقت ایران، میرحسین موسوی نیز گفت:

«جنگ زمانی پایان می‌یابد که تمام شرایط ما پذیرفته شده باشد.» (۵).

ص: ۵۲

۱- ۱۲۲. مأخذ ۲۶، به نقل از رادیو لندن، ۴ / ۳ / ۱۳۶۱.

۲- ۱۲۳. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش‌های ویژه»، ۱۲ / ۲ / ۱۳۶۱.

۳- ۱۲۴. همان، آسوشیتدپرس.

۴- ۱۲۵. مأخذ ۵۳، به نقل از آسوشیتدپرس.

۵- ۱۲۶. مأخذ ۲۹، به نقل از خبرگزاری فرانسه، روزنامه جمهوری اسلامی.

شرایط ایران برای پایان دادن به جنگ شامل خروج بی قید و شرط نیروهای عراقی از سرزمین های اشغالی، مجازات متجاوز و پرداخت غرامت جنگی بود. (۱) بنا بر گزارش مفسر رادیو لندن، پی گیری این خواست ها برای ایران حیاتی بود و حتی کسانی که مایل به ادامه جنگ تا سرنگونی صدام نبودند و تا اندازه ای عملی تر فکر می کردند نیز به چیزی کمتر از این خواسته نمی توانستند راضی شوند. (۲).

با توجه به این ملاحظات، ایران سه راه حل فرا روی خودت داشت: نخست آن که بدون در نظر گرفتن خواسته های خود و تنها بر اثر فشارهای بین المللی و در حالی که نیروهای عراقی همچنان در مناطق اشغالی حضور داشتند، (۳) آتش بس را به عنوان پیش شرط هرگونه اقدام دیگر می پذیرفت. (۴).

در این صورت، مذاکرات سیاسی تنها راه حل ایران برای پی گیری خواسته هایش بود. راه حل دوم، «ترک مخاصمه بدون اتمام جنگ» بود؛ بدین معنا که ایران آتش بس را نپذیرد ولی در عین حال از ورود به داخل خاک عراق خودداری کرده و در مرزهای خود استقرار یابد. راه حل سوم، «تلاش نظامی برای تأمین صلح شرافتمندانه» بود.

بی شک، ایران با فتح خرمشهر در موقعیت برتر سیاسی - نظامی قرار گرفت و بنا به نظر امام خمینی، می توانست از موضع قدرت سخن بگوید. (۵) در این حال، تهدیدات امریکا و تلاش متحدان عراق برای حفظ صدام نیز آشکار و غیرقابل تردید بود؛ چنان که لیبراسیون نوشت:

«امریکا اروپا و برخی از کشورهای منطقه، ابتکارات متعددی را برای پایان دادن به جنگ به کار گرفتند تا از سقوط صدام جلوگیری کنند.» (۶).

ص: ۵۳

۱- ۱۲۷. مأخذ ۹۱.

۲- ۱۲۸. مأخذ ۹۹.

۳- ۱۲۹. پس از فتح خرمشهر ۵ هزار کیلومتر مربع از خاک ایران در اشغال عراق بود. عراقی ها با اعلام عقب نشینی از خاک ایران ۲۵۰۰ کیلومتر را تخلیه و مابقی مناطق را که شامل ارتفاعات سرکوب و معابر نفوذی بود در اشغال نگه داشتند. این اقدام عراق بیانگر آمادگی برای جنگ بود، زیرا کشوری که به دنبال صلح است، مناطق اشغالی را برای مذاکره حفظ می کند ولی عقب نشینی ناقص بیانگر مقاصد نظامی عراق بود.

۴- ۱۳۰. دکتر رجایی خراسانی نماینده وقت ایران در سازمان ملل می گوید: «علی رغم قبول برتری ایران، تمامی اعضای شورای امنیت سازمان ملل بر این مسئله پافشاری می کردند که ایران باید ابتدا آتش بس را بپذیرد.» (مصاحبه اختصاصی نویسنده کتاب با دکتر رجایی خراسانی).

۵- ۱۳۱. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، صحیفه نور: مجموعه رهنمودهای امام خمینی، جلد ۱۶ (تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی).

۶- ۱۳۲. خبرگزاری جمهوری اسلامی، «گزارش های ویژه»، ۳/۷ / ۱۳۶۱.

ایران، در این اوضاع برای تأمین خواسته های برحق خود، چه راه حلی را می توانست برگزیند؟

بی گمان، راه حل نخست با توجه به ماهیت تلاش هایی که امریکا تحت پوشش برقراری آتش بس پی گیری می کرد، نمی توانست نتیجه ای برای ایران داشته باشد، زیرا امریکایی ها از موقعیت برتر ایران نگران بودند و تمام تلاش خود را برای مهار و تضعیف ایران سازمان دهی کرده بودند. بدین ترتیب، امریکایی ها از دادن هرگونه امتیازی به ایران از جمله تعیین متجاوز و با پرداخت غرامت که موجب تثبیت موقعیت برتر سیاسی - نظامی ایران و تشدید بی ثباتی در عراق می شد، خودداری می کردند؛ بنابراین راه حل نخست به زیان ایران بود.

راه حل دوم نیز در عمل به سود عراق و امریکا بود، زیرا در صورت اقدام ایران در ترک مخاصمه و توقف تهاجمات خود، عراق فرصت می یافت با حمایت امریکا، اروپا و کشورهای منطقه، تجدید قوا کرده و بار دیگر مرزهای ایران را مورد تجاوز قرار دهد. بدین ترتیب راه حل دوم نیز به زیان ایران بود. انتخاب راه حل اول یا دوم قطعاً مطلوب امریکا و تمام متحدان عراق بود، زیرا آنچه این کشورها را نگران می کرد، ادامه جنگ و کشاندن آن به داخل خاک عراق به وسیله ایران و سقوط احتمالی صدام بود. بدین ترتیب، با در نظر گرفتن تمام ملاحظات که به آن اشاره شد، ایران در واقع به جز راه حل سوم، راه حل دیگری فرا روی خود نداشت. امام در توضیح انتخاب این راه حل فرمودند:

«ما اگر مجرم را امروز رهاش کنیم، امروزی که ما قدرت داریم... این معنای آتش بس نیست. این معنای صلح نیست.» (۱)

سرانجام، جنگ با ورود ایران به داخل خاک عراق، با هدف «تنبیه متجاوز» (۲) و تأمین حقوق مشروع ایران و اجتناب از فرسایش روحی و مادی و جلوگیری از حملات دوباره ی عراق به مرزهای ایران، با عملیات رمضان در ۲۳ تیر ۱۳۶۱ ادامه یافت.

ص: ۵۴

۱- ۱۳۳. مأخذ ۱۰۶.

۲- ۱۳۴. مأخذ ۱، سال ۱۳۷۴.

بسم الله الرحمن الرحيم

... اینجانب با یقین به آنکه «ما النصر الا من عند الله» از فرزندان اسلام و قوای سلحشور مسلح که دست قدرت حق از آستین آنان بیرون آمد و کشور بقیه الله الاعظم ارواحنا لمقدمه الفداء را از چنگ گمراگان آدم خوار که آلت هایی در دست ابر قدرتان خصوصا امریکای جهان خوارند، بیرون آورد و ندای الله اکبر را در خرمشهر عزیز طنین انداز کرد و پرچم پر افتخار «لا اله الا الله» را بر فراز آن شهر خرم که با دست پلید خیانت کاران قرن به خون کشیده شده و خونین شهر نام گرفت تشکر می کنم. و آنان فوق تشکر امثال من هستند. آنان به یقین مورد تقدیر ناجی بشریت و برپا کننده عدل الهی رد سراسر گیتی روحی لتراب مقدمه الفدا می باشند. آنان به آرم «ما رمیت اذ رمیت ولكن الله رمی» مفتخرند.

مبارک باد و هزاران بار مبارک باد بر شما عزیزان و نور چشمان اسلام این فتح و نصر عظیم که با توفیق الهی و ضایعات کم و غنائم بی پایان و هزاران اسیر گمراه و مقتولین و آسیب دیدگان بدبخت که با فریب و فشار صدام تکریتی، این ابر جنایتکار دهر، به تباهی کشیده شده اند، سرافرازانه برای اسلام و میهن عزیز افتخار ابدی به هدیه آوردید و مبارک باد بر فرماندهان قدرتمند که فرماندهان چنین فداکارانی هستند که ستاره درخشنده پیروزی های آنان بر تارک تاریخ تا نفع صور نورافشانی خواهد کرد و مبارک باد بر ملت عظیم الشان ایران این چنین فرزندان سلحشور و جان بر کفی که نام آنان و کشورشان را جاویدان کردند و مبارک باد بر اسلام بزرگ این متابعانی که در دو جبهه جنگ با دشمن باطنی و دشمنان ظاهری پیروزمندانه و سرافراز امتحان خویش را دادند و برای اسلام سرافرازی آفریدند...

و السلام علی عبادالله الصالحین

روح الله الموسوی الخمینی

۳ خرداد ۱۳۶۱

ص: ۵۵

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریان‌های اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می‌نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می
نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه
اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

